

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
"ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ"**

ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
σε συνεργασία με το Τμήμα Ψυχολογίας.

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ.

**"Η εικόνα του οικονομικού μετανάστη στα Μ.Μ.Ε. (Ημερήσιος Τύπος)
και ο φόβος του εγκλήματος".**

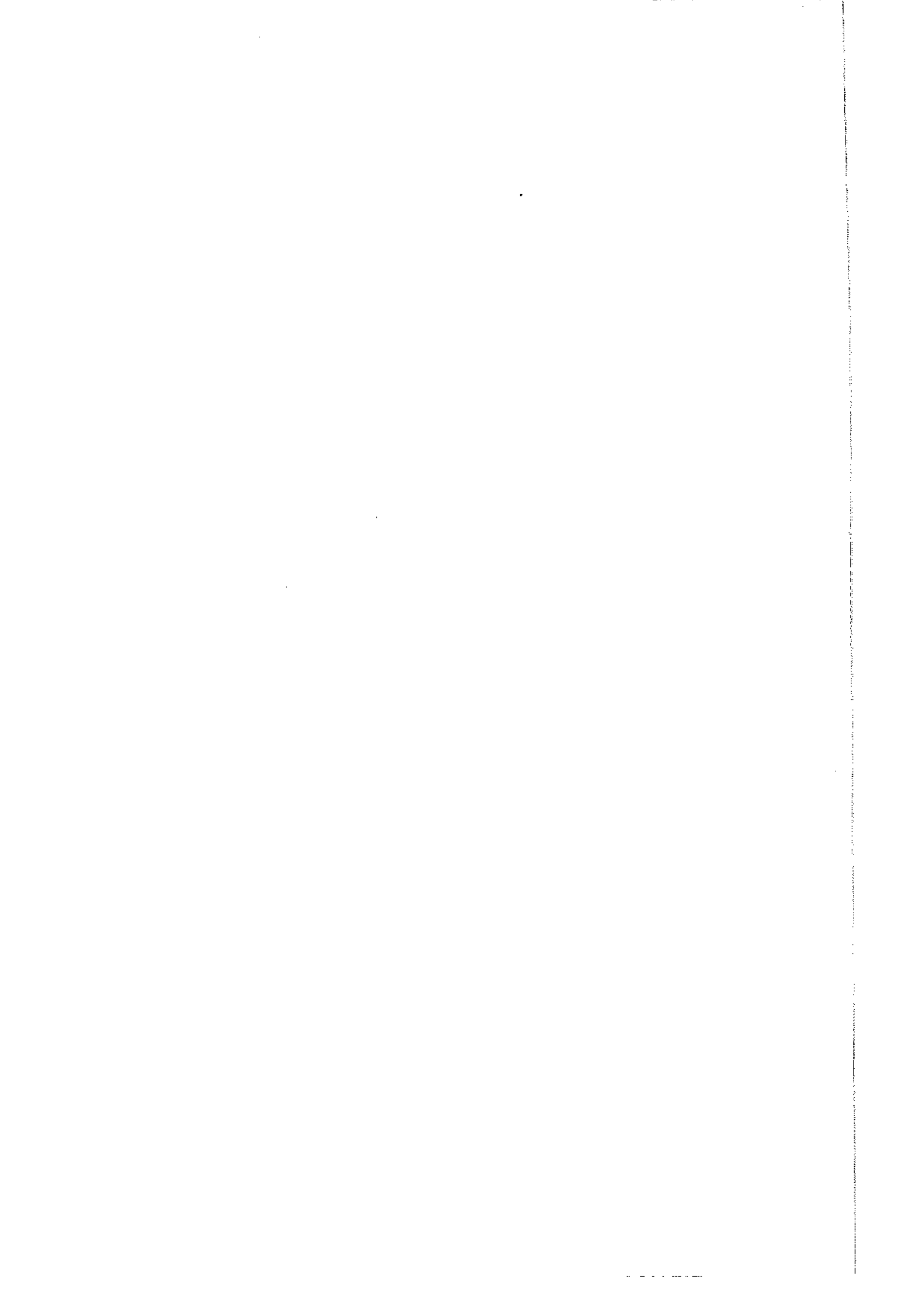
ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:

Επιθλέπουσα Καθηγήτρια
Κορωναίου Αλεξάνδρα, Επίκουρη Καθηγήτρια
Μέλη ΔΕΠ
Ζαραφωνίτου Χριστίνα, Επίκουρη Καθηγήτρια
Χαΐδου Ανθοζωή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Κωνσταντίνου Ευάγγελος

ΑΘΗΝΑ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2000

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	10
1. Κοινωνικές αναπαραστάσεις και στάσεις	10
Α. Κοινωνικές αναπαραστάσεις	10
Β. Στάσεις	15
2. Η θεωρία της “ετικέτας” και ο φόβος του εγκλήματος	19
Α. Θεωρία της ετικετοποίησης	19
Β. Φόβος του εγκλήματος	21
3. Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	32
1. Οικονομικοί μετανάστες στην Ελλάδα	32
Α. Ορισμός και γενικά στοιχεία	32
2. Το Ελληνικό θεσμικό πλαίσιο για τους πρόσφυγες και τους μετανάστες	35
3. Στάσεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες	40
4. Συγκρότηση του εγκληματικού στερεοτύπου των μεταναστών	43
5. Διαπιστώσεις-Συμπεράσματα	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	47
1. Υποθέσεις	47
2. Μέθοδος	50

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο	53
1. Τα πορίσματα της ανάλυσης	53
2. Ποιοτική ερμηνεία των ερευνητικών πορισμάτων	59
<u>A. Εικόνα-αναπαράσταση των οικονομικών μεταναστών</u>	60
<u>B. Αναπαραστάσεις ανασφάλειας (Φόβος θυματοποίησης)</u> <u>του πληθυσμού</u>	67
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	73
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	78
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	83

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία-μελέτη εκπονήθηκε στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών "Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες". Η παρακολούθηση ενός τέτοιου προγράμματος σπουδών μας ώθησε στην επιλογή ενός θέματος, το οποίο άπτεται του αντικειμένου αυτού. Το θέμα, το οποίο προσπαθούμε να προσεγγίσουμε και να διερευνήσουμε, περιστρέφεται γύρω από δύο βασικούς άξονες: τους οικονομικούς μετανάστες από τη μια (ομάδα κοινωνικά αποκλεισμένη στην ελληνική κοινωνία), και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης από την άλλη. Πιο αναλυτικά, παρατηρούμε ότι τα τελευταία χρόνια, το φαινόμενο της εισόδου και παραμονής των οικονομικών μεταναστών στην Ελλάδα αποτελεί κεντρικό θέμα στο δημόσιο λόγο των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, επηρεάζοντας τις αντιλήψεις και τις στάσεις του πληθυσμού.

Σε γενικές γραμμές, τα Μ.Μ.Ε. επιχειρούν να συνδέσουν την παρουσία των οικονομικών μεταναστών στην Ελλάδα με την αύξηση της εγκληματικότητας και γενικότερα με την επιδείνωση των κοινωνικών προβλημάτων, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα κλίμα ανασφάλειας στον πληθυσμό και ένας φόβος για το έγκλημα. Στόχος μας λοιπόν, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση της υπόθεσης ότι η αρνητική στερεοτυπική εικόνα που "κατασκευάζεται" και διοχετεύεται από τα δημοσιεύματα του αθηναϊκού Τύπου γύρω από τους οικονομικούς μετανάστες ευθύνεται σε ένα μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, για τη δημιουργία και εξάπλωση στο πλαίσιο της ελληνικής κοινωνίας ενός αισθήματος ανασφάλειας και ενός φόβου για την εγκληματικότητα (φόβος θυματοποίησης).

Ως μέθοδος ανάλυσης χρησιμοποιήθηκε η θεματική ανάλυση περιεχομένου, η οποία επιτρέπει τη μετατροπή λεκτικού ή άλλου συμβολικού υλικού σε ποσοτικά ή/και ποιοτικά δεδομένα, ενώ το δείγμα μας αποτελείται από 43 άρθρα τριών εφημερίδων του αθηναϊκού ημερήσιου Τύπου (Ελευθεροτυπία, Νέα, Ελεύθερος Τύπος).

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης επιβεβαιώνουν το σύνολο των θεωρητικών μας υποθέσεων, καθώς σε γενικές γραμμές αποδεικνύεται ότι ο Τύπος, μέσα από την επιλογή και την ερμηνεία των προβαλλόμενων πληροφοριών, κατασκευάζει την πραγματικότητα και συμβάλλει στη διαμόρφωση της αρνητικής αναπαράστασης των οικονομικών μεταναστών, γεγονός που ευθύνεται σε σημαντικό βαθμό για την ενίσχυση του φόβου του εγκλήματος.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τον τελευταίο καιρό, πολύς λόγος γίνεται για τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και τον τρόπο με τον οποίο αυτά προβάλλουν διάφορα θέματα κοινωνικού ενδιαφέροντος. Η συζήτηση δεν είναι καινούρια, ωστόσο έχει τεθεί σε νέες βάσεις από τη στιγμή που επεκτείνονται τα συστήματα πληροφόρησης και διευκολύνεται η διάχυση-διάδοση της πληροφορίας.

Αναμφισβήτητα, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, όπως ο Τύπος, το ραδιόφωνο και η τηλεόραση, συμβάλλουν στην κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας, με το να πραγματεύονται και να (δια-)χειρίζονται θέματα κοινωνικού ενδιαφέροντος. Τα θέματα που προβάλλουν σχετίζονται άμεσα με τις εκάστοτε ιστορικές, κοινωνικο-πολιτισμικές, τρέχουσες, και πιο θεωρητικά βιο-ανθρωπο-κοινωνικές συνθήκες εκδήλωσης των φαινομένων.

Ακολουθώντας τα παραπάνω και ασπαζόμενοι μια τέτοια λογική - προοπτική, επιλέξαμε να μελετήσουμε ένα σύγχρονο θέμα το οποίο απασχολεί ως ένα, λίγο ή πολύ μεγάλο βαθμό τη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Το θέμα αυτό, όπως δηλώνεται και στον τίτλο της παρούσας εργασίας-μελέτης, αφορά στην διαμόρφωση και προβολή της εικόνας-αναπαράστασης του οικονομικού μετανάστη που διαβιεί στην Ελλάδα, από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (συγκεκριμένα τον αθηναϊκό ημερήσιο Τύπο), καθώς και στον τρόπο με τον οποίο αυτή η εικόνα δημιουργεί στον ελληνικό πληθυσμό ένα αίσθημα ανασφάλειας, τον φόβο του εγκλήματος. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αποτελούν τον κύριο κοινωνικό φορέα που διαμεσολαβεί στη διαμόρφωση της παραπάνω εικόνας για τον οικονομικό μετανάστη, καθώς οι μεταδιδόμενες από αυτά πληροφορίες είναι προϊόντα μιας διαδικασίας επιλογής και ερμηνείας, με αποτέλεσμα να δημιουργούν ενδεχομένως στον αναγνώστη ένα φόβο για το έγκλημα.

Σίγουρα, η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος δεν είναι τυχαία, καθώς η παρακολούθηση ενός προγράμματος σε μεταπτυχιακό επίπεδο σχετικά με τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις μειονότητες, μας δημιούργησε την ανάγκη να ασχοληθούμε με ένα θέμα που άπτεται του αντικειμένου αυτού. Πιο αναλυτικά, οι οικονομικοί μετανάστες, αποκλεισμένοι ως ένα βαθμό στα πλαίσια της ελληνικής κοινωνίας, προσπαθούν να ορίσουν την ταυτότητα τους (να εργαστούν και γενικότερα να επιβιώσουν) μέσα σε συνθήκες αφομοίωσης που προβάλλουν ένα αίσθημα ανασφάλειας απέναντι σε καθετί το διαφορετικό και καλλιεργούν ένα κλίμα ξеноφοβίας και άρρητου ρατσισμού.

Γνωρίζουμε όμως ότι η εδραίωση της κοινωνικής ταυτότητας δεν είναι θέμα προσωπικό, δεν αφορά μόνο στο ενδο-ατομικό επίπεδο. Η ταυτότητα δομείται και εδραιώνεται επίσης σε ένα κοινωνικο-συλλογικό επίπεδο. Στη σύγχρονη εποχή ένας ουσιαστικός φορέας που συμβάλλει στη διαμόρφωση της κοινωνικής ταυτότητας του ατόμου είναι τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Τέλος, η κοινωνική ταυτότητα οδηγεί στην υιοθέτηση και εκδήλωση ορισμένων συμπεριφορών, αλλά ταυτόχρονα εντάσσεται μέσα στο σύνολο των κοινωνικών κανόνων και νορμών που ισχύουν στην κοινωνία. Η ταυτότητα λοιπόν του οικονομικού μετανάστη, διαμορφώνεται μέσα από μια συνεχή αλληλεπίδραση μεταξύ των συνθηκών στις οποίες αυτός διαβιεί και των σχέσεων τις οποίες αυτός εγκαθιδρύει με τα μέλη άλλων κοινωνικών ομάδων, στα πλαίσια της ανθρώπινης επαφής και επικοινωνίας.

Είναι γεγονός ότι η είσοδος και η παρουσία των οικονομικών μεταναστών στην Ελλάδα προκαλούν ένα γενικό αίσθημα ανασφάλειας στον πληθυσμό αναφορικά με τον κίνδυνο ενδεχόμενης θυματοποίησης. Ωστόσο, δεν αρκεί να εμμένουμε στο γεγονός ότι συμβαίνει κάτι τέτοιο. Θα πρέπει να εξηγήσουμε τους κύριους λόγους δημιουργίας του φόβου του εγκλήματος, καθώς και ποίοι είναι οι παράγοντες που τον ενισχύουν ή τον αμβλύνουν αντίστοιχα. Αναμφίβολα λοιπόν, ένας από τους παράγοντες αυτούς είναι και η εικόνα-αναπαράσταση των οικονομικών μεταναστών, όπως αυτή διαμορφώνεται και

διοχετεύεται στα πλαίσια του κοινωνικού συνόλου από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας.

Στόχος της παρούσας εργασίας-μελέτης είναι ακριβώς να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο η εικόνα-αναπαράσταση του οικονομικού μετανάστη, όπως διοχετεύεται μέσα από τον αθηναϊκό ημερήσιο Τύπο, επηρεάζει το αναγνωστικό κοινό και εντείνει το φόβο του εγκλήματος. Με άλλα λόγια θέλουμε να διερευνήσουμε αν όντως η προβολή μιας αρνητικής εικόνας του οικονομικού μετανάστη από τις εφημερίδες, αυξάνει τις πιθανότητες εγκληματοποίησης του με αποτέλεσμα να δημιουργείται στα μέλη των άλλων κοινωνικών ομάδων ένα γενικότερο συναίσθημα ανασφάλειας και ένας φόβος για το έγκλημα που οδηγεί σε όλες τις δυσμενείς συνέπειες που γνωρίζουμε.

Στο σώμα λοιπόν του κειμένου που ακολουθεί, ο αναγνώστης θα ενημερωθεί αρχικά για το θεωρητικό πλαίσιο που μας βοήθησε να προσεγγίσουμε το υπό μελέτη θέμα. Όπως θα διαπιστώσει, συνδέσαμε την εικόνα για τον οικονομικό μετανάστη με τις θεωρητικές έννοιες των κοινωνικών αναπαραστάσεων και των στάσεων, ενώ στη συνέχεια αναφερθήκαμε στο φόβο του εγκλήματος, καθώς και στο ρόλο που διαδραματίζουν στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Σ' ένα επόμενο κεφάλαιο, θεωρήσαμε σκόπιμο να ορίσουμε την ίδια την ταυτότητα των οικονομικών μεταναστών, διερευνώντας παράλληλα ορισμένα στοιχεία του κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο η ταυτότητα αυτή εδραιώνεται. Τα στοιχεία αυτά αναφέρονται αρχικά, στο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο που διέπει και ορίζει τις σχέσεις μεταξύ Ελλήνων και μεταναστών, έπειτα, στις στάσεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους οικονομικούς μετανάστες, και τέλος, στον τρόπο με τον οποίο συγκροτείται ένα εγκληματικό στερεότυπο των τελευταίων.

Παρουσιάζοντας τις υποθέσεις που κατευθύνουν την εργασία μας, και παραθέτοντας τις τεχνικές και τις μεθόδους που χρησιμοποιήσαμε για την

ανάλυση των δεδομένων μας, εκθέσαμε στη συνέχεια τα πορίσματα της ανάλυσης και σχολιάσαμε τα κύρια σημεία αυτών. Στο τέλος, επιχειρήσαμε μια γενικότερη συζήτηση γύρω από το υπό μελέτη θέμα.

Ας μην επεκταθούμε όμως περισσότερο κι ας περάσουμε, ευθύς αμέσως στην παρουσίαση του θεωρητικού πλαισίου μέσα στο οποίο εντάξαμε και πονήσαμε τη μελέτη μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1. Κοινωνικές αναπαραστάσεις και στάσεις.

A. Αναπαραστάσεις.

Όλες οι ανθρώπινες σχέσεις, είτε αναφέρονται στο διατομικό επίπεδο, είτε αφορούν στις σχέσεις μεταξύ δύο ή περισσότερων ομάδων προϋποθέτουν την ύπαρξη των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Για το λόγο αυτό θεωρούμε ότι οι κοινωνικές αναπαραστάσεις έχουν τη δική τους πραγματική υπόσταση, στον ίδιο βαθμό με τη μνήμη, την ομιλία ή το χρήμα: παρουσιάζονται με σταθερότητα και συνέπεια ως παράγωγα της ανθρώπινης επικοινωνίας (Παπαστάμου, 1989, σ.416-417).

Σύμφωνα με τη Μαντόγλου (1995), ολόκληρο το φάσμα των σχέσεων που αναπτύσσουμε στην καθημερινή μας ζωή, η επικοινωνία αλλά και γενικότερα η ανθρώπινη δραστηριότητα χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Αυτές λειτουργούν ως προκατασκευασμένα σχήματα σκέψης που επικουρούν στην αποκωδικοποίηση και τον έλεγχο της πολύπλοκης πραγματικότητας. Ο όρος «κοινωνικές αναπαραστάσεις» περικλείει οτιδήποτε έχει σχέση με την κοινή σκέψη. Είναι μια μετάφραση της πραγματικότητας, ένα εργαλείο με τη βοήθεια του οποίου ένα άτομο ή μια κοινωνική ομάδα αντιλαμβάνεται και ιδιοποιείται τον περιβάλλοντα κόσμο (Παπαστάμου/Μαντόγλου, επιμ.1995).

Σύμφωνα με τον Γάλλο κοινωνικό ψυχολόγο Moscovici (1961), οι κοινωνικές αναπαραστάσεις έχουν δύο όψεις: μία παθητική και μία ενεργητική. Η πρώτη (παθητική όψη) συνίσταται σε μια ομοιόμορφη αντιγραφή της εξωτερικής πραγματικότητας, μια φωτογραφία, μια εικόνα που κατοικεί τον

εγκέφαλο. Η δεύτερη (ενεργητική όψη), σε μια «αναπαραγωγή» των ερεθισμάτων (πράξεις, καταστάσεις, αντικείμενα...), που βρίσκονται σε συνεχή κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ τους και σε μια ανοικοδόμηση αυτών των ερεθισμάτων μέσα σ'ένα πλαίσιο κανόνων, αξιών και εννοιών με το οποίο βρίσκονται αλληλέγγυα. Εξαιτίας αυτής της ιδιομορφίας τους οι κοινωνικές αναπαραστάσεις διαφοροποιούνται αφενός από τα πιο επεξεργασμένα σχήματα αντίληψης (ιδεολογίες, επιστημονικές θεωρίες), και αφετέρου από τις εικόνες ως άμεσα παράγωγα της ανθρώπινης αντίληψης.

Σύμφωνα με τον ορισμό της Jodelet (1984), οι κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι τρόποι της πρακτικής σκέψης, που προσανατολίζονται προς την επικοινωνία, την κατανόηση και τον έλεγχο του κοινωνικού, υλικού και ιδεατού περιβάλλοντος.

Την παραγωγή και τη λειτουργία της κοινωνικής αναπαράστασης οφείλουμε να τις βλέπουμε σαν μια συνεχή διαδικασία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο άτομο (ψυχολογικό) και στην κοινωνία (κοινωνικό). Αυτή η αλληλεπίδραση, όπου το κοινωνικό μεταμορφώνει μια οποιαδήποτε γνώση σε αναπαράσταση, η οποία με τη σειρά της επηρεάζει το κοινωνικό, μπορεί να γίνει κατανοητή μέσα από δύο χαρακτηριστικές διαδικασίες: την αντικειμενοποίηση και την επικέντρωση.

Όσον αφορά την πρώτη διαδικασία αυτή οδηγεί στη συγκεκριμενοποίηση του αφηρημένου, στην υλοποίηση των εννοιών και στη μετατροπή της επιστημονικής γνώσης σε εικόνα ενός πράγματος (π.χ. στο παράδειγμα της ψυχανάλυσης που εξετάζεται από τον Moscovici παρατηρούμε ότι η αφηρημένη έννοια-libido αντιστοιχεί σε ένα σύμβολο, την ερωτική έλξη). Μέσα από τη διαδικασία της αντικειμενοποίησης η αφηρημένη έννοια ή η επιστημονική γνώση μετατρέπεται σε απλοποιημένη σχηματική εικόνα η οποία γίνεται κοινά κατανοητή και αποδεκτή, γίνεται δηλαδή κοινωνική αναπαράσταση.

Η δεύτερη διαδικασία, η επικέντρωση, συνίσταται στην ενσωμάτωση ενός

αγνώστου αντικειμένου σε ένα οικείο δίκτυο κατηγοριών, με σκοπό την κατανόηση και την εξήγηση του. Το αντικείμενο συνδέεται με γνωστές μορφές και αναθεωρείται μέσα από αυτές (π.χ. στο παράδειγμα του Moscovici η ψυχανάλυση ταυτίζεται με την εξομολόγηση). Η κοινωνική αναπαράσταση μετατρέπεται σε ένα αντικείμενο που διευκολύνει την πρόσληψη της. Μέσα από τη διαδικασία της επικέντρωσης μετατρέπεται η γνώση που ήταν στην κατοχή μιας ομάδας ειδικών σε κοινή γνώμη.

Η λειτουργία της κοινωνικής αναπαράστασης έγκειται στο να κάνει το παράξενο οικείο και το αόρατο ορατό. Οτιδήποτε είναι άγνωστο ξενίζει και φοβίζει το άτομο. Για να μπορέσει αυτό το τελευταίο να το δαμάσει, θα πρέπει να διαθέτει μια γνωστική κατηγορία για να το εντάξει και να εξοικειωθεί μαζί του (Παπαστάμου /Μαντόγλου, επιμ.1995). °

Αναφορικά με το περιεχόμενο των κοινωνικών αναπαραστάσεων το οποίο χαρακτηρίζεται από τον Moscovici ως «κόσμος απόψεων» αυτό καθορίζεται από τρεις διαστάσεις: την πληροφορία, δηλαδή το επίπεδο της γνώσης που διαθέτει ένα άτομο ή μια ομάδα για ένα κοινωνικό αντικείμενο, τη στάση η οποία εκφράζει το γενικότερο προσανατολισμό του ατόμου ή της ομάδας απέναντι στο αντικείμενο της κοινωνικής αναπαράστασης, και το πεδίο αναπαράστασης το οποίο προϋποθέτει την ύπαρξη ενός minimum πληροφοριών τις οποίες συγκεντρώνει σ'ένα εικονικό επίπεδο και προσπαθεί να τις οργανώσει. Σημαντικότερη από τις τρεις αυτές διαστάσεις είναι η στάση, υπό την έννοια ότι πληροφορούμεθα για ένα κοινωνικό αντικείμενο και οργανώνουμε την αναπαράσταση του στο βαθμό που ήδη έχουμε πάρει μια στάση απέναντι του.

Όσον αφορά στη διαδικασία μεταλλαγής μιας κοινωνικής αναπαράστασης σε μια άλλη διαφορετική, σύμφωνα με τον Abric (1987), η κοινωνική αναπαράσταση χαρακτηρίζεται από τρία συστατικά στοιχεία: από τον κεντρικό πυρήνα, από ένα σύνολο πληροφοριών, στάσεων και πεποιθήσεων που είναι οργανωμένες γύρω από τον πυρήνα και από ένα σύστημα κατηγοριοποίησης.

Ο κεντρικός πυρήνας που καθορίζει την οργάνωση και τη συνοχή της κοινωνικής αναπαράστασης, εξαρτάται από τα χαρακτηριστικά του κοινωνικά αναπαριστάμενου αντικειμένου, από τα ατομικά χαρακτηριστικά του υποκειμένου και τη σχέση που διατηρεί με το πρώτο, καθώς επίσης και από τη σκοπιμότητα της κατάστασης μέσα στην οποία διαδραματίζεται η διαδικασία της κοινωνικής αναπαράστασης.

Το δεύτερο στοιχείο της κοινωνικής αναπαράστασης, το σύνολο δηλαδή των στάσεων, πληροφοριών και γνώμών συγκροτεί το περιεχόμενο της κοινωνικής αναπαράστασης, αυτό που ο Moscovici χαρακτήρισε ως «κόσμο των απόψεων» (Moscovici, 1976).

Όσο για το τρίτο στοιχείο το σύστημα κατηγοριοποίησης, είναι αυτό που καθορίζει την αναπαράσταση, αλλά συγχρόνως καθορίζεται από αυτήν. Η σημαντικότερη λειτουργία αυτού του συστατικού στοιχείου στην αναπαράσταση είναι η ανακάλυψη, κατανόηση και οργάνωση του περιβάλλοντος κόσμου. Αυτή η λειτουργία συνίσταται στη μείωση της πολυπλοκότητας του περιβάλλοντος μέσα από την ταξινόμηση των στοιχείων σε κατηγορίες, πράγμα που επιτρέπει και διευκολύνει την επικοινωνία και τον προσανατολισμό της συμπεριφοράς.

Μια κοινωνική αναπαράσταση είναι σχετικά σταθερή και αμετάβλητη, χωρίς όμως αυτό να συνεπάγεται ότι είναι στατική, ότι δεν εξελίσσεται ή δεν μεταμορφώνεται. Σύμφωνα με τους Abric (1987, 1989) και Flament (1989) μια αναπαράσταση επιδέχεται εξέλιξη και επιφανειακή μεταμόρφωση μέσα από μια αλλαγή του νοήματος ή της φύσης των περιφερειακών στοιχείων. Δεν μεταμορφώνεται όμως ριζικά παρά μόνο όταν ο ίδιος ο κεντρικός πυρήνας αμφισβητείται. Στην αναπαράσταση υπάρχουν στοιχεία ευλύγιστα, που δύνανται να μεταμορφωθούν, και στοιχεία άκαμπτα «μη συζητήσιμα», τα οποία αντιστέκονται. Αυτά τα τελευταία συνθέτουν τον κεντρικό πυρήνα, τα συστατικά και θεμελιώδη στοιχεία που καθορίζουν και διαφοροποιούν τις αναπαραστάσεις (Παπαστάμου/Μαντόγλου, επιμ. 1995).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει στο σημείο αυτό η αναφορά σε ένα ερευνητικό ρεύμα το οποίο στηρίζεται στην υπόθεση ότι οι κοινωνικές αναπαραστάσεις προϋπάρχουν οποιασδήποτε κοινωνικής αλληλεπίδρασης και είναι αυτές που καθορίζουν τη συμπεριφορά του ατόμου. Σύμφωνα με τους ερευνητές αυτούς τα υποκείμενα δεν είναι αυθόρμητα και ουδέτερα κατά τη διάρκεια της αλληλεπίδρασης. Διαθέτουν άρρητες θεωρίες και είναι αυτές που προκαθορίζουν τις κοινωνικές αναπαραστάσεις και κατ'επέκταση τη συμπεριφορά. Συγκεκριμένα ο Doise (1973), μελετώντας τις διομαδικές σχέσεις, έδειξε ότι πριν ακόμη αρχίσει η κοινωνική αλληλεπίδραση των ομάδων, τα υποκείμενα έχουν μια αρνητική εικόνα και αποδίδουν ανταγωνιστικά κίνητρα στα μέλη της αντίπαλης ομάδας. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι αυτές που καθορίζουν τις σχέσεις στην ενδο-ομάδα, καθώς επίσης και τις διομαδικές σχέσεις.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η συμπεριφορά ενός ατόμου δεν είναι συνάρτηση των αντικειμενικών χαρακτηριστικών μιας κατάστασης, αλλά του τρόπου με τον οποίο προσλαμβάνεται από το άτομο η κατάσταση αυτή. Με άλλα λόγια η κοινωνική συμπεριφορά είναι το αποτέλεσμα των συστημάτων αναπαράστασης των ατόμων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση.

Η παρατήρηση αυτή παρουσιάζει ενδιαφέρον για την παρούσα εργασία-μελέτη διότι, ενδεχομένως, οι Έλληνες καθορίζουν τη στάση τους και τη συμπεριφορά τους, απέναντι στους οικονομικούς μετανάστες, με βάση την εικόνα-αναπαράσταση που έχουν σχηματίσει γι' αυτούς, μέσα από την καθημερινή πληροφόρηση των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

Επιπλέον, πρέπει να αναφέρουμε ότι στο πλαίσιο της έρευνας μας θα παρατηρήσουμε την αντικειμενοποίηση και την επικέντρωση, τις δύο διαδικασίες σχηματισμού της κοινωνικής αναπαράστασης, σε σχέση με το φόβο του εγκλήματος, δεδομένου ότι η θεωρία αυτή μεταφράζεται στην έννοια-σύμβολο θυματοποίηση που θα ανιχνεύσουμε, ως στοιχείο που υπάρχει

μέσα στην κοινωνική αναπαράσταση που διαμορφώνεται γύρω από τους οικονομικούς μετανάστες.

B. Στάσεις.

Οι στάσεις αντιπροσωπεύουν τον κεντρικό άξονα της αντίληψης των κοινωνικών φαινομένων από την πλευρά του ανθρώπου, επειδή, όπως η προσωπικότητα, αποτελούν ένδειξη για τη συμπεριφορά του ατόμου στις συναλλαγές του με τον συνάνθρωπο του, με την οικογένεια του, με το χώρο της εργασίας και γενικά με όλους τους φορείς της κοινωνίας (Γεώργας, 1988).

Οι στάσεις περιλαμβάνουν το στοιχείο της σταθερότητας. Οι στάσεις είναι σταθερές, δεν αλλάζουν εύκολα και αντιστέκονται στην αλλαγή. Για παράδειγμα η γνώμη μας για τους Αλβανούς περιέχει χαρακτηρισμούς και γνωστικές κατηγορίες που μένουν ίδιες, κάθε φορά που θα έρθει στο νού μας η έννοια «οι Αλβανοί».

Μια σημαντικότερη προϋπόθεση, όσον αφορά τη διαμόρφωση των στάσεων είναι ότι οι στάσεις μαθαίνονται από το άμεσο και έμμεσο περιβάλλον. Ο πρωταρχικός κοινωνικός φορέας διαμόρφωσης των στάσεων είναι η οικογένεια. Το άτομο διαμορφώνει από την παιδική του ηλικία αντιλήψεις και στάσεις μέσω της αλληλεπίδρασης με τους γονείς. Στη συνέχεια το σχολείο και αργότερα οι παρέες των ομηλίκων συμβάλλουν με τη σειρά τους στο σχηματισμό των στάσεων του ατόμου.

Στη σύγχρονη κοινωνία ένας σημαντικότερος και ισχυρός κοινωνικός φορέας διαμόρφωσης στάσεων και αντιλήψεων είναι τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Ο Τύπος μπορεί να διαμορφώσει γνώμες, αλλά περιορίζεται κυρίως στους μορφωμένους. Πιο συγκεκριμένα, η δύναμη του τύπου, η οποία δρά μέσω της οπτικής διόδου, απευθύνεται κυρίως στο μορφωμένο σκεπτόμενο άτομο που μπορεί να επηρεασθεί με βάση το γραπτό λόγο. Ωστόσο συχνά ο τύπος χρησιμοποιεί τεχνητά μέσα, π.χ. φωτογραφίες,

μεγάλους τίτλους με παραπλανητικά μηνύματα, προκειμένου να διαμορφώσει τις γνώμες των ατόμων που δεν διαβάζουν με προσοχή τις ειδήσεις. Το ραδιόφωνο επίσης επηρεάζει την κοινή γνώμη μέσω της ακουστικής διόδου, κατά συνέπεια έχει μεγαλύτερο ακροατήριο από τον Τύπο. Εντούτοις το ισχυρότερο μέσο μαζικής επικοινωνίας, αναφορικά με τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, είναι η τηλεόραση η οποία προβάλλοντας κινούμενες εικόνες της καθημερινής ζωής προσεγγίζει σε αποτελεσματικότητα την άμεση διαπροσωπική επικοινωνία.

Σύμφωνα με τον Αμερικανό ψυχολόγο Allport (1935) μια στάση είναι στην ουσία η ετοιμότητα για δράση, και οι στάσεις εκφράζονται ως συμπεριφορά, είτε λεκτική είτε μη-λεκτική. Η σύγχρονη κοινωνική ψυχολογία ορίζει την έννοια **στάση** προς κάποιο αντικείμενο, κάποια ιδέα ή κάποιο πρόσωπο ως ένα διαρκές σύστημα με γνωστικό στοιχείο, συναισθηματικό στοιχείο, και με κάποια τάση προς την έκφραση συμπεριφοράς (Γεώργας, 1988).

Όσον αφορά την γνωστική διάσταση των στάσεων, αυτή αναφέρεται στις γνωστικές λειτουργίες (κατηγοριοποίηση-απλοποίηση των φαινομένων) που χαρακτηρίζουν την ανθρώπινη νόηση. Το γνωστικό στοιχείο των στάσεων αναφέρεται κυρίως στην ανθρώπινη νοερή δυνατότητα να αντιλαμβάνεται και να κατηγοριοποιεί σαν ενιαία, όμοια αντικείμενα και αφηρημένες έννοιες.

Εκτός από το γνωστικό περιεχόμενο, το συναισθηματικό στοιχείο αποτελεί τη δεύτερη διάσταση των στάσεων. Η κάθε στάση ενδέχεται να διεγείρει θετικά, ουδέτερα ή αρνητικά συναισθήματα στο άτομο. Θεωρείται ότι η συναισθηματική διάσταση των στάσεων είναι αποτέλεσμα της μάθησης, υπό την έννοια ότι, η συναισθηματική αντίδραση συνδέεται με τη στάση κάτω από την επίδραση κάποιας κοινωνικής παραμέτρου.

Τέλος, η τρίτη διάσταση των στάσεων αφορά στη συμπεριφορά. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι όταν κάποιος δηλώνει μια στάση, είτε προφορικά, είτε γραπτά, αναμένεται να συμπεριφερθεί ανάλογα με τη δηλωμένη του στάση. Εντούτοις, στην πραγματικότητα αποδεικνύεται ότι υπάρχει ασυνέπεια μεταξύ

στάσεων και συμπεριφοράς, δηλαδή τα άτομα ενδεχομένως δεν εκφράζονται ή δεν συμπεριφέρονται σύμφωνα με την πραγματική τους στάση προς κάποιο θέμα, αλλά η στάση τους είναι απόρροια διαφόρων παραμέτρων όπως είναι τα ατομικά στοιχεία, οι κανόνες συμπεριφοράς που επιβάλλει η κοινωνία, καθώς και οι διαφορετικές καταστάσεις στις οποίες βρίσκονται.

Τόσο η εκμάθηση των στάσεων, όσο και η αλλαγή των στάσεων εξηγούνται με βάση διάφορες θεωρίες της μάθησης. Το θέμα της διαμόρφωσης των στάσεων αποτελεί από τη δεκαετία του '70 αντικείμενο ενασχόλησης του συμπεριφορισμού. Οι συμπεριφοριστικές θεωρίες των στάσεων προσπαθούν να ερμηνεύσουν τη μάθηση, τη διαμόρφωση των στάσεων με βάση την επίδραση του περιβάλλοντος επάνω στο άτομο.

Σύμφωνα με την θεωρία της κοινωνικής εκμάθησης του Albert Bandura (1977) οι στάσεις αλλά και οι τρόποι συμπεριφοράς μαθαίνονται από τα άτομα μέσω της παρατήρησης κάποιων προτύπων. Με άλλα λόγια, η συμπεριφορά μαθαίνεται όχι μόνο από τα αποτελέσματά της (θετικά ή αρνητικά), αλλά και μέσω της «υποκαθιστούμενης» εμπειρίας που προκύπτει από την παρατήρηση των άλλων.

Η θεωρία της κοινωνικής εκμάθησης επιβεβαιώνεται πρακτικά στο πεδίο των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Συγκεκριμένα αποτελεί αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας με την επαναλαμβανόμενη προβολή προτύπων συμπεριφοράς και την επακόλουθη επιβράβευση ή απόρριψή τους συμβάλλουν αποφασιστικά στην διαμόρφωση των στάσεων του κοινού.

Τόσο ο Τύπος όσο και η τηλεόραση συνεπικουρούν στην διαμόρφωση των αντιλήψεων και των στάσεων του κοινού για κάποιο θέμα, ενισχύοντας το επιθυμητό μήνυμα με λέξεις και με εικόνες οι οποίες προκαλούν θετικά ή αρνητικά συναισθήματα (Γεώργας, 1988). Η δημοσιοποιημένη γνώμη (Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας) βρίσκεται σε συνεχή αλληλεπίδραση με την «κοινή» γνώμη, το σύνολο δηλαδή των απόψεων και των τρόπων συμπεριφοράς τις

οποίες υιοθετεί και εξωτερικεύει δημοσίως ένα άτομο προκειμένου να μην απομονωθεί. Η αλληλεπίδραση αυτή συχνά έχει ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση και την αλλοίωση της κοινωνικής στάσης και συμπεριφοράς των ατόμων.

Η σημαντικότερη λειτουργία των μέσων μαζικής επικοινωνίας σχετικά με τους αποδέκτες της κοινής γνώμης είναι η δημιουργία θεμάτων (θεματοποίηση) για τα οποία υπάρχει δημόσιο ενδιαφέρον (Λαμπροπούλου, 1999). Χαρακτηριστικό παράδειγμα, τα τελευταία χρόνια, αποτελεί η τακτική ενασχόληση των μέσων μαζικής επικοινωνίας με την παρουσίαση κοινωνικών προβλημάτων όπως αυτό της αύξησης της εγκληματικότητας κ.α..

Ανακεφαλαιώνοντας και θέλοντας να εντάξουμε σε ένα κοινό πλαίσιο τα θεωρητικά σχήματα των κοινωνικών αναπαραστάσεων και στάσεων καταλήγουμε στα παρακάτω:

- Στην καθημερινή ζωή υπάρχει μια διαρκής αλληλεπίδραση μεταξύ των κοινωνικών αναπαραστάσεων και των στάσεων μέσα στα πλαίσια της ανθρώπινης επικοινωνίας. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις με τη διφυή τους υπόσταση, αυτή της εικόνας από τη μια και της σημασίας από την άλλη που αποδίδεται σ'αυτήν, συμβάλλουν στη διαμόρφωση και στην συνεχή αναπροσαρμογή των στάσεων των ατόμων. Τα άτομα κατορθώνουν μέσω των κοινωνικών αναπαραστάσεων αφενός να κατανοήσουν και να ιδιοποιηθούν τον περιβάλλοντα κόσμο και αφετέρου να ταξινομήσουν γεγονότα, αντικείμενα και ανθρώπους ή ομάδες σε κατηγορίες επιδιώκοντας την διευκόλυνση της επικοινωνίας και τον προσανατολισμό της συμπεριφοράς στα πλαίσια των διομαδικών σχέσεων.

- Αυτό επιτυγχάνεται μέσω του συστήματος κατηγοριοποίησης το οποίο αποτελεί δομικό συστατικό των κοινωνικών αναπαραστάσεων, αλλά ταυτόχρονα και προέκταση του φαινομένου των στάσεων, καθώς όπως προαναφέραμε η γνωστική ενέργεια της κατηγοριοποίησης χαρακτηρίζει ολόκληρη την ανθρώπινη νόηση.

- Χαρακτηριστικό παράδειγμα κοινωνικής κατηγοριοποίησης αποτελεί η δημιουργία των κοινωνικών στερεοτύπων, των υπεραπλουστευμένων νοητών εικόνων του εγκεφάλου αναφορικά με κάποια κατηγορία ανθρώπων, θεσμών ή γεγονότων, οι οποίες είναι κοινές σε πολλούς ανθρώπους. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις ενεργοποιούν τα κοινωνικά στερεότυπα τα οποία με τη σειρά τους λειτουργούν για τη δικαιολόγηση ορισμένων μορφών συλλογικής δράσης απέναντι σε εξω-ομάδες.

2. Η θεωρία της “ετικέτας” και ο φόβος του εγκλήματος. ✓

A. Θεωρία της “ετικέτας” (Label theory).

«Η συγκρότηση των στερεοτυπικών αναπαραστάσεων, που επικουρούν την ανακατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας του εγκληματικού φαινομένου, λαμβάνει χώρα μέσω της συμβολικής αλληλεπίδρασης των φορέων του επίσημου και του άτυπου κοινωνικού ελέγχου και κάποιας παρεκκλίνουσας ομάδας, στην οποία αποδίδονται ψευδείς «ετικέτες» - πρόσημα» (Καρύδης, 1996).

Σύμφωνα με τη θεωρία της «κοινωνικής αντίδρασης» ή της «συμβολικής αλληλεπίδρασης», η ίδια η στιγματισμένη ομάδα οργανώνει στη συνέχεια την ταυτότητα της γύρω από τα χαρακτηριστικά που της αποδίδονται εκδηλώνοντας ανάλογη συμπεριφορά (θεωρία της αυτοεκπληρούμενης προφητείας). Βασική ιδιότητα της στερεοτυπικής εικόνας αποτελεί η ακαμψία του φορέα της, ο οποίος αντιστέκεται πεισματικά στην αναγνώριση δεδομένων που ανατρέπουν το στερεότυπο. Η διαδικασία διευκολύνεται όσο μεγαλύτερη είναι η κοινωνική απόσταση μεταξύ των δημιουργών της «ετικέτας» και της στιγματιζόμενης ομάδας (στο πλαίσιο της έρευνας μας αναφερόμαστε στην κοινωνική απόσταση μεταξύ Ελλήνων και οικονομικών μεταναστών). Η κοινωνική περιθωριοποίηση της τελευταίας οδηγεί σε ένταση

της παραβατικής δραστηριότητας των μελών της που νομιμοποιεί το στίγμα προκαλώντας εντονότερη κοινωνική αντίδραση εις βάρος της και ανάλογη «απάντηση» εκ μέρους της (Καρύδης, 1996).

Σύμφωνα με τους θεωρητικούς της Κριτικής Εγκληματολογίας (Taylor I. - Walton P. - J. Young, «The New Criminology: For a Social Theory of Deviance» 1973), πρόδρομος της οποίας υπήρξε η θεωρία της Κοινωνικής Αντίδρασης ή της Συμβολικής Αλληλεπίδρασης, η «εγκληματικότητα» των εθνοτικών ομάδων θεωρείται μυθοποιημένη κοινωνική κατασκευή. Αντίθετα υποστηρίζουν την «εγκληματοποίηση» αυτών των στρωμάτων από το πολιτικο-κοινωνικό σύστημα που παρέχει με τον τρόπο αυτό άλλοθι στην εκδήλωση ενός θεσμοποιημένου ρατσισμού. Πιο αναλυτικά η στιγματιστική απόδοση της βίαιης και γενικότερα σοβαρής εγκληματικότητας σε ορισμένες μειονότητες αποτελεί απλώς ένα ζωτικό εξουσιαστικό μύθο, εφόσον η συνακόλουθη «δαιμονοποίηση» αυτών των κοινωνικών ομάδων διευκολύνει και εξυπηρετεί όσους έχουν συμφέρον για τη διατήρηση της σημερινής ταξικής κοινωνικής δομής (Καρύδης, 1996).

Κατά την κριτική εγκληματολογία, η ίδια πολιτική της «εγκληματοποίησης» εθνικών ομάδων ακολουθείται από τις κυρίαρχες κοινωνικά ομάδες σχετικά με την αντιμετώπιση του πρόσφατου μεταναστευτικού ρεύματος προς τη Δυτική Ευρώπη. Αντί να υπάρξει ανησυχία στους κρατούντες για την ύπαρξη ρατσιστικών αντιλήψεων και την εκδήλωση νεοφασιστικών πρακτικών κατά των μεταναστών και των προσφύγων, η προσοχή των λαών στρέφεται στα υποτιθέμενα προβλήματα εγκληματικότητας που εμφανίζουν και την απειλή που φέρονται ότι εκπροσωπούν.

Με αυτόν τον τρόπο το εγκληματικό φαινόμενο αποκτά φυλετικά χαρακτηριστικά και ταυτόχρονα κατασκευάζεται κοινωνικά η «εγκληματοποίηση» και η «δαιμονοποίηση» ολόκληρων εθνοτικών ομάδων μέσω της συγκρότησης ψευδών στερεοτύπων για πολιτικούς, οικονομικούς και

πολιτισμικούς λόγους.

Η έντονη παρουσία των μεταναστών, η αρνητική στάση του πληθυσμού, οι προκαταλήψεις της κοινής γνώμης και ο παραμορφωτικός καθρέπτης των μέσων μαζικής επικοινωνίας τα οποία διοχετεύουν μια αρνητική εικόνα - κοινωνική αναπαράσταση, διαστρεβλώνουν την κοινωνική πραγματικότητα του εγκλήματος. Η αρνητική απεικόνιση των εθνοτικών ομάδων έχει ως συνέπεια την εμφάνιση του φόβου του εγκλήματος, του αισθήματος δηλαδή της έντονης ανασφάλειας που βιώνει μια ολοένα και μεγαλύτερη μερίδα του πληθυσμού στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις (Καρύδης, 1996).

Β. Φόβος του εγκλήματος. ✓

Σύμφωνα με τον Αλεξιάδη (1991, σ. 4-5), ο φόβος του εγκλήματος εμφανίζεται είτε ως ατομικό είτε ως συλλογικό συναίσθημα:

α. Σε ατομικό επίπεδο ο φόβος του εγκλήματος είναι το ψυχολογικό συναίσθημα που κατέχει συγκεκριμένο άτομο, ότι υπάρχει κίνδυνος να καταστεί αυτό θύμα εγκλήματος. Με την έννοια αυτή ο φόβος του εγκλήματος ταυτίζεται με τον **φόβο θυματοποίησης**. Γι αυτό και αναφέρεται κυρίως σε εγκλήματα που έχουν ως επίκεντρο το άτομο, όπως κατά της ζωής, κατά της σωματικής ακεραιότητας, κατά της προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας, και πολύ λιγότερο σε εγκλήματα κατά της περιουσίας.

Το συγκεκριμένο συναίσθημα δεν σχετίζεται πάντοτε θετικά προς το ύψος της εγκληματικότητας, διότι εκείνο που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο δεν είναι το πραγματικό αλλά το θεωρούμενο (από το υποκείμενο) ύψος της εγκληματικότητας. Το ίδιο ψυχολογικό συναίσθημα αυξάνεται από απλή ανησυχία σε συγκεκριμένο φόβο του ατόμου για θυματοποίηση του, όταν αυτό διαπιστώνει ή απλά υποθέτει ότι στο πρόσωπό του συγκεντρώνονται περισσότερες πιθανότητες, απ' ότι στους άλλους κοινωνούς, να γίνει θύμα εγκλήματος.

β. Ως φόβος του εγκλήματος χαρακτηρίζεται επίσης η συλλογική ιδέα ή πεποίθηση, που υπάρχει διάχυτη σε συγκεκριμένη κοινωνική ατμόσφαιρα αλλά εκφράζει τα ψυχολογικά συναισθήματα της πλειονότητας των κοινωνιών, ότι στον αντίστοιχο τοπικά και χρονικά κοινωνικό χώρο υπάρχει έλλειψη δημόσιας ασφάλειας. Το συγκεκριμένο συλλογικό συναίσθημα-ιδέα βρίσκεται σε αρνητική σχέση προς το ύψος της εγκληματικότητας στον ίδιο κοινωνικό χώρο: όσο αυξάνεται η εγκληματικότητα τόσο μειώνεται το συναίσθημα δημόσιας ασφάλειας και αντίστροφα (Αλεξιάδης, 1991).

Επομένως ο φόβος του εγκλήματος γεννιέται και καλλιεργείται κατά κανόνα από δύο κατηγορίες λόγων:

α. επειδή το υποκείμενο συνειδητοποιεί ότι έχει τις ίδιες ιδιότητες με άτομα που πέφτουν θύματα εγκλημάτων ή ότι συγκεντρώνει άλλα χαρακτηριστικά που το εντάσσουν σε κάποια ομάδα «υψηλού κινδύνου» θυματοποίησης.

β. επειδή το υποκείμενο ζεί, εργάζεται, κινείται σε περιβάλλον όπου επικρατεί συναίσθημα μειωμένης δημόσιας ασφάλειας (στα πλαίσια της έρευνας μας η κατηγορία αυτή αποτελεί το αντικείμενο διερεύνησης).

Μια υπόθεση που διαρκώς επαληθεύεται είναι ότι ο φόβος μεγαλώνει ανάλογα με την απόσταση που χωρίζει το άτομο από το συγκεκριμένο κίνδυνο: όσο κοντύτερα του βρίσκεται και τον γνωρίζει καλύτερα τόσο λιγότερο τον φοβάται.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα ο ρόλος του Τύπου και των μηνυμάτων των μέσων μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας στην καλλιέργεια του φόβου του εγκλήματος, η οποία εξωθεί το φόβο στα όρια της συλλογικής υστερίας. Ο τρόπος (λεκτικός, φωτογραφικός, δημοσιογραφικός) και η έκταση της παρουσίασης ορισμένων εγκλημάτων απεχθών, ιδιόρρυθμων, εντυπωσιακών, βίαιων, κατά κανόνα υπερτονισμένων, τροφοδοτούν το δικαιολογημένο ή όχι φόβο θυματοποίησης του καθένα και το συναίσθημα της μειωμένης δημόσιας ασφάλειας.

Οι λόγοι για τους οποίους ενσυνείδητα ή όχι γίνεται αυτό (από μέρους των μέσων μαζικής ενημέρωσης) μπορεί να είναι οικονομικοί, λ.χ. προσέλκυση αναγνωστών και αύξηση της κυκλοφορίας του εντύπου, πολιτικοί, π.χ. υποτίμηση του ρόλου της αστυνομίας προς κλονισμό της εμπιστοσύνης προς την κρατική εξουσία ή ακριβώς το αντίθετο (Αλεξιάδης, 1991).

Ο φόβος του εγκλήματος, όποιος έκτασης ή μορφής κι αν είναι, προσδιορίζει ουσιαστικά και σε σημαντικό βαθμό την ποιότητα της ζωής του ατόμου και έμμεσα μέσω αυτής της κοινότητας στην οποία ανήκει το άτομο.

Όσον αφορά την ιδιωτική ζωή του ατόμου, αυτό κατεχόμενο από τον φόβο του εγκλήματος, παίρνει διάφορα μέτρα (λ.χ. α) μέτρα αποφυγής-απομάκρυνσης του κινδύνου θυματοποίησης, όπως αποφυγή της κυκλοφορίας πέραν ορισμένης ώρας σε σκοτεινούς δρόμους ή απομάκρυνση της κατοικίας από περιοχές με υψηλό δείκτη εγκληματικότητας, β) εξοπλισμός με όπλα αμυντικά ή επιθετικά, όπως κυνηγετικά, αεροβόλα όπλα, μαχαίρια, στιλέττα και μηχανήματα, και γ) μέτρα αμυντικά κατά επιθέσεων, όπως κλειδαρίες ή ολόκληρες πόρτες ασφαλείας και συστήματα συναγερμού), ώστε υποκειμενικά να αισθάνεται ασφάλεια και αντικειμενικά να είναι σε θέση να προστατεύσει τον εαυτό του, τα άτομα για τα οποία νιώθει υπεύθυνο, τα αγαθά τους.

Το άτομο υιοθετεί κατά αυτόν τον τρόπο μια ακοινωνική τάση, μια άλλη ο μορφή της οποίας είναι η αποφυγή συναναστροφής με άτομα άγνωστα, άτομα διαφορετικά ή άτομα που ανταποκρίνονται στο στερεότυπο του «εγκληματία», όπως αυτό έχει μεταδοθεί στο υποκείμενο. Εκδηλώσεις της τάσης αυτής αποτελούν η αποφυγή κάθε σχέσης με έγχρωμους, με μετανάστες ή άτομα άλλων μειονοτήτων, γεγονός που οδηγεί στην περιθωριοποίηση τους (Αλεξιάδης, 1991).

Οι επιπτώσεις του φόβου του εγκλήματος στην ιδιωτική και δημόσια ζωή του ατόμου σημαδεύουν το ρυθμό, τη μορφή και την ποιότητα της ζωής ιδιαίτερα στις πόλεις και αντανakλούν την ίδια τη μορφή των πόλεων. Έτσι, οι

οικογένειες υψηλών και μεσαίων εισοδημάτων (που έχουν την οικονομική δυνατότητα) απομακρύνονται από κοινωνικά υποβαθμισμένες περιοχές στις οποίες θεωρούν ότι υπάρχει ο φόβος του εγκλήματος. Αυτό έχει σαν επακόλουθο την επιβάρυνση των περιοχών αυτών ακόμη περισσότερο λόγω της δημιουργίας «κενού χώρου», όπου συγκεντρώνονται και λειτουργούν κακόφημα κέντρα, διεξάγονται παράνομες δραστηριότητες. Την κοινωνική υποβάθμιση ακολουθεί πολιτισμική και περιβαλλοντική υποβάθμιση, αφού δεν εμφανίζεται ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη και αναβάθμιση τους. Μέσα απ' αυτόν τον φαύλο κύκλο δημιουργούνται τελικά στην πόλη περιοχές από κάθε άποψη υποβαθμισμένες που συγκεντρώνουν πολύ υψηλό ποσοστό εγκληματικότητας.

Η εκάστοτε πολιτική εξουσία δεν αγνοεί, βέβαια τις παραπάνω άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις του φόβου του εγκλήματος. Επιχειρεί λοιπόν να τις αντιμετωπίσει με μέτρα οργανωτικά (λ.χ. κατάλληλη διάρθρωση της αστυνομίας), και μέτρα ειδικότερα αντεγκληματικής πολιτικής. Προβάλλοντας ιδιαίτερα τον κίνδυνο της εγκληματικότητας, δηλ. εκμεταλλευόμενη τον φόβο του εγκλήματος, η κρατική εξουσία παίρνει μέτρα που στοχεύουν στην ενίσχυση της δικής της δύναμης, στην παραβίαση των ατομικών ελευθεριών κλπ. (Αλεξιάδης, 1991).

Η εξέταση του ρόλου των μέσων μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας στην διάδοση και εξάπλωση του φόβου του εγκλήματος έχει αποτελέσει αντικείμενο αυτοτελών ερευνών (Ζαραφωνίτου, 1995). Οι σχετικές ερευνητικές προσεγγίσεις συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι τα ΜΜΕ και η τηλεόραση, κατά κύριο λόγο, αποτελούν την κυριότερη πηγή πληροφόρησης του κοινού σχετικά με το έγκλημα και τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο. Ένα δεύτερο, κοινής αποδοχής συμπέρασμα, είναι ότι μεταδίδουν διαστρεβλωμένη πληροφόρηση και στους δύο αυτούς τομείς, την οποία το κοινό αποδέχεται δίχως να την αμφισβητεί με συνέπεια η άμεση αυτή επίδραση να οδηγεί σε διαστρεβλωμένες επίσης αντιλήψεις. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η

καλλιέργια ενός υπερβολικού φόβου για βίαιες εγκληματικές συμπεριφορές μέσα από τη συχνή και ρεαλιστική παρουσίαση παρόμοιων θεμάτων. Η δραματοποιημένη παρουσίαση θεμάτων εγκληματικότητας από τα ΜΜΕ προσδίδει συγκινησιακό χαρακτήρα στα θέματα αυτά και συμβάλλει στην αύξηση του φόβου του κοινού-αποδέκτη των σχετικών μηνυμάτων (Ζαραφωνίτου, 1995).

Συνεχίζοντας τη θεωρητική μας ανάλυση και περνώντας στην επόμενη ενότητα του κεφαλαίου αυτού, θα επιμείνουμε στο ρόλο που διαδραματίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τόσο στη διαμόρφωση μιας εικόνας - αναπαράστασης του οικονομικού μετανάστη, όσο και στη δημιουργία του φόβου θυματοποίησης.

3. Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.

Στην σύγχρονη εποχή της πληροφόρησης και της επικοινωνίας τα μέσα μαζικής ενημέρωσης μεταδίδοντας στο κοινό ένα σημαντικό αριθμό εικόνων, πληροφοριών, ειδήσεων και απόψεων επηρεάζουν αποφασιστικά την ερμηνεία της πραγματικότητας. Στη συνεχή ροή μηνυμάτων που στόχο έχουν την παρουσίαση και την ερμηνεία της κοινωνικής πραγματικότητας, σημαντική θέση κατέχουν οι ειδήσεις, υπό την έννοια ότι αυτές αναλαμβάνουν τη διαχείριση της τεράστιας σε όγκο καθημερινής παραγωγής γεγονότων και πληροφοριών. Ο ρόλος των ειδήσεων στην αντίληψη που σχηματίζουν οι άνθρωποι για την κοινωνική πραγματικότητα καθίσταται σήμερα ιδιαίτερα κρίσιμος (Παϊδούση, 1998). ^ο

Οι έρευνες για την επιλογή συγκεκριμένων πληροφοριών και τη διάδοση τους ως ειδήσεων αποτελούν ένα σημαντικό τομέα των αναλύσεων περιεχομένου της Κοινωνιολογίας των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Βασική αρχή των μέσων μαζικής ενημέρωσης είναι ότι όσο μεγαλύτερη αξία έχει η

είδηση, τόσο περισσότερες πιθανότητες υπάρχουν να δημοσιοποιηθεί (Schulz, 1976). Η μεταδιδόμενη, επομένως πληροφορία είναι προϊόν μιας διαδικασίας επιλογής και ερμηνείας. Η αξία της πληροφορίας εκφράζεται στην έκταση, την έμφαση και τη μορφή παρουσίασης της από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Για την επιλογή ορισμένων γεγονότων και την προβολή τους ως ειδήσεων χρησιμοποιούνται συγκεκριμένα κριτήρια. Αυτά προσδιορίστηκαν ήδη από το 1922 ως **news values** (Lippmann, 1922/1988). Είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που δίνουν αξία στο γεγονός για να προβληθεί ως είδηση. Τα news values που έχουν μέχρι τώρα προσδιορισθεί (Niklas Luhmann, 1996) είναι συνοπτικά η έκπληξη, ο αιφνιδιασμός, η επικαιρότητα του συμβάντος, η γεωγραφική, πολιτική και πολιτισμική εγγύτητα του συμβάντος με το κοινό στο οποίο απευθύνεται η είδηση, η έκταση του συμβάντος, το προσωπικό ενδιαφέρον, το ανθρώπινο δράμα, οι κοινωνικές συγκρούσεις, οι παραβιάσεις των κοινωνικών κανόνων και η γνώμη των ειδικών.

Ειδικότερα όσον αφορά το κριτήριο της επικαιρότητας του συμβάντος, προκύπτει ότι η ανάγκη για νέες ειδήσεις η οποία είναι καθημερινή και επιτακτική, κατευθύνει τα μέσα μαζικής ενημέρωσης σε μια τακτική ανακύκλωσης της είδησης. Τυπικό παράδειγμα ανακύκλωσης της είδησης αποτελούν τα λεγόμενα «κύματα εγκληματικότητας» (crime waves) (Fishman, 1978· Schneider, 1979). Ο λόγος για τον οποίο εφημερίδες, ραδιόφωνο και τηλεόραση παράγουν «κύματα εγκληματικότητας» οφείλεται στην προσπάθεια τους να δημιουργήσουν επίκαιρα θέματα. Μεμονωμένες ειδήσεις μπορούν να αναχθούν σε θέματα μεγάλης δημοσιότητας εάν γίνουν επίκαιρα.

Σύμφωνα με τον Schneider (1979) η επιλογή των ειδήσεων που αφορούν εγκλήματα και η ανάδειξη τους σε γεγονότα της ημέρας είναι στοιχείο της ιδεολογικής κατασκευής των ειδήσεων για αυτό το κοινωνικό φαινόμενο. Το έγκλημα αποσυνδέεται από το πραγματικό του πλαίσιο και εντάσσεται σε μια φανταστική συμβολική διαδικασία, τη διαδικασία της είδησης. Επειδή η αξία ενός γεγονότος για τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στηρίζεται στη δυνατότητα

του να γίνει θέμα, η προσοχή του κοινού για το γεγονός μπορεί να αυξηθεί, εάν του δοθεί ιδιαίτερη έμφαση και παρουσιαστεί ως επίκαιρο.

Σύμφωνα πάντα με τον Schneider (1979), τα κύματα εγκληματικότητας είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των ειδησεογραφικών οργανισμών. Αναζητώντας οι δημοσιογράφοι το έγκλημα της ημέρας διαβάζουν, ακούν, συζητούν και χρησιμοποιούν τις ίδιες πηγές ειδήσεων και κυρίως τις αναφορές της αστυνομίας. Η αμοιβαία παρατήρηση εξασφαλίζει την ανακύκλωση της είδησης. Εάν ένα θέμα που σχετίζεται με την εγκληματικότητα διαρκέσει πολύ, τότε μετατρέπεται σε «κύμα εγκληματικότητας».

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης με τη συγκέντρωση και ερμηνεία πληροφοριών για την εγκληματικότητα, την ένταξη τους σε νοηματικές ενότητες, την αξιολόγηση ατόμων, ομάδων και συμπεριφορών, συμβάλλουν στη δημιουργία γνώσης για την εγκληματικότητα. Η επίδραση των μέσων μαζικής ενημέρωσης δεν είναι μονομερής, αλλά εξαρτάται και από το αν οι δέκτες γνωρίζουν τους κοινωνικούς κανόνες, όπως επίσης και από το εάν έχουν άμεση γνώση τέτοιων καταστάσεων. Επειδή όμως τα άτομα έχουν περιορισμένες εμπειρίες σε σχέση με την εγκληματικότητα και λίγες δυνατότητες να τις αποκτήσουν, ο ρόλος των μέσων μαζικής επικοινωνίας θεωρείται ότι είναι ιδιαίτερα αποφασιστικός στη δημιουργία και διάδοση αυτής της καθημερινής γνώσης.

Οι έρευνες που εξέτασαν την πληροφόρηση για την εγκληματικότητα από τις εφημερίδες και την τηλεόραση διαπίστωσαν ότι:

α. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αναφέρονται ως επί το πλείστον σε βαριές και όχι διαδεδομένες μορφές εγκληματικότητας. Ειδικότερα παρουσιάζουν κατά κύριο λόγο εγκλήματα βίας μεταξύ αγνώστων.

β. Η παρουσίαση της εγκληματικότητας από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης επικεντρώνεται στον τρόπο τέλεσης της πράξης, στη διαλεύκανση της, στην απαγγελία κατηγορίας και στην καταδίκη. Καταστάσεις που συνδέονται με την τέλεση της πράξης, και συγκεκριμένα, κοινωνικοί παράγοντες που

συμβάλλουν στη διάπραξη του εγκλήματος, όπως επίσης η τύχη δράστη και θύματος μετά τη σύλληψη και καταδίκη, σπανίως αναφέρονται. Το κοινωνικό πλαίσιο της εγκληματικότητας και η πραγματική έκταση της δεν παρουσιάζεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Η εγκληματικότητα παρουσιάζεται με δραματικές αφηγήσεις γεμάτες ένταση και συναισθηματισμό. Το έγκλημα επικεντρώνεται στο πρόσωπο του δράστη και σε ορισμένα χαρακτηριστικά αυτού και της οικογένειάς του, απλουστεύεται ως γεγονός, ενώ για την ανάλυση του χρησιμοποιούνται ορισμένες τυποποιημένες ερμηνείες.

Ο δράστης χαρακτηρίζεται συνήθως αρνητικά (π.χ. άτομο χωρίς αναστολές, με βεβαρημένο ποινικό παρελθόν, που έχει προσχεδιάσει ψυχρά τις πράξεις του), και οι αναλύσεις για τα κίνητρα του είναι επιφανειακές (πράξη από φόβο, εκδίκηση, εγωισμό). Από την άλλη πλευρά, το θύμα παρουσιάζεται συνήθως ανίδεο, χωρίς καμία ευθύνη στην τέλεση της παράνομης πράξης σε βάρος του, ενώ δεν έχει καμία σχέση με το δράστη και βρίσκεται τις περισσότερες φορές αβοήθητο στις διαθέσεις του. Επίσης το θύμα παρουσιάζεται ως επί το πλείστον ως κοινωνικά χρήσιμο και συμπαθητικό άτομο, ώστε ο λήπτης της πληροφορίας να μπορεί να ταυτιστεί εύκολα μαζί του. Οι φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου που παρουσιάζονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι σχεδόν αποκλειστικά η αστυνομία. Η κοινωνική ευθύνη στην πρόληψη της εγκληματικότητας δεν αναφέρεται καθόλου και η καταπολέμηση της εγκληματικότητας αφορά αποκλειστικά την κατασταλτική δράση των ειδικών.

Καθίσταται προφανές ότι η εγκληματικότητα αποτελεί ένα αγαπητό θέμα για τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, διότι εμπεριέχει κυρίως το στοιχείο του καινούργιου που αιφνιδιάζει καθώς και το στοιχείο της σύγκρουσης. Από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης εκφράζεται μια απλοποιητική άποψη για το εγκληματικό φαινόμενο, το οποίο παρουσιάζεται με επιφανειακές αναλύσεις χωρίς αναφορά στο κοινωνικό πλαίσιο και τα πολύπλοκα κίνητρα της ανθρώπινης πράξης, ενώ δίνεται έμφαση στη βία (Λαμπροπούλου, 1999).

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην προσπάθεια τους να ανταποκριθούν στο κριτήριο της έκπληξης και του αιφνιδιασμού καταφεύγουν συχνά στην πρακτική της κατασκευής εντυπωσιακών ειδήσεων, ειδήσεων δηλαδή που διακόπτουν την συνηθισμένη ροή της καθημερινής ζωής.

Το κύριο χαρακτηριστικό των εντυπωσιακών ειδήσεων είναι ότι σημειώνουν μιαν εξαίρεση, εκτροπή ή παρέκκλιση απ' τη νόρμα. Οι εντυπωσιακές ειδήσεις είναι πάντοτε το σημείο μιας παραβίασης της κοινωνικής ή φυσικής νόρμας, δηλαδή των κανόνων εκείνων που ρυθμίζουν τις θεμελιώδεις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων. Τέτοιοι κανόνες είναι: ο σεβασμός της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας και των αγαθών του άλλου, καθώς και η κοινωνική ασφάλεια. Παραβιάσεις της κοινωνικής νόρμας είναι: εγκλήματα, τρομοκρατικές πράξεις, ληστείες, διαρρήξεις, κλοπές, συμπλοκές, βιασμοί κλπ.

Ο τύπος μέσα από τις τεχνικές της επιλογής των τίτλων, των φωτογραφιών, της σελιδοποίησης, των πλαισίων, καθώς και το μέγεθος της επιφάνειας που αφιερώνει στην είδηση, αναδιοργανώνει, φιλτράρει, χρωματίζει, μεγαλοποιεί και δραματοποιεί ή υποβαθμίζει τη σημασία ενός γεγονότος σύμφωνα με τις τάσεις του. Ο τίτλος της εντυπωσιακής είδησης, με τη χρήση μεγάλων τυπογραφικών στοιχείων, τη συντομία του και την περιληπτική του μορφή, είναι στοιχείο δραματοποίησης.

Η γλώσσα των τίτλων δίνει μια συγκινησιακή διάσταση στην είδηση, διεγείροντας φόβο, αγάπη, μίσος ή ελπίδα. Το ίδιο και η φωτογραφία, που παρουσιάζεται σαν μια άμεση απόδοση του πραγματικού. Οι τίτλοι, οι φωτογραφίες και η σελιδοποίηση αποτελούν μέσα ιεράρχησης και αξιολόγησης των ειδήσεων. Η παρουσίαση, η μορφή λοιπόν της εφημερίδας δεν αναπαριστά απλώς την πραγματικότητα. Αναπλάθει το πραγματικό δημιουργώντας το υπερπραγματικό, έναν κόσμο δηλαδή όπου το πραγματικό και το φανταστικό αναμειγνύονται σε τέτοιο βαθμό που τα όρια τους γίνονται δυσδιάκριτα. Τα ΜΜΕ επιλέγουν τις στιγμές εκείνες που είναι φορτισμένες με

συγκινησιακή ένταση και τις προβάλλουν με τρόπο ιδιαίτερα θεαματικό. Οι στατηγικές της γραφής των εντυπωσιακών ειδήσεων υπακούουν σε ένα παιχνίδι βεβαιότητας-αβεβαιότητας όπου οι αιτίες γίνονται όλο και πιο ακαθόριστες. Η συντήρηση της αμφιβολίας είναι η θεμελιώδης στρατηγική γραφής των εντυπωσιακών ειδήσεων.

Τα ΜΜΕ παρουσιάζουν πολύ συχνά ένα κόσμο βίας και εγκλημάτων. Υπακούοντας στη λογική του εντυπωσιασμού που είναι το κύριο γνώρισμα τους, δίνουν μεγάλη δημοσιότητα στις εγκληματικές δραστηριότητες (φόντοι, ληστείες, κλοπές). Η δημοσιότητα αυτή καταλήγει να διεγείρει στο κοινό ένα αίσθημα φόβου ή στο να συντηρήσει μια ατμόσφαιρα υπολανθάνοντος πανικού που παίρνει τη μορφή μιας συλλογικής ψύχωσης.

Η ήσυχη καθημερινή ζωή τρέφεται με σκηνές βίας που παρουσιάζουν τα ΜΜΕ. Η ήρεμη καθημερινότητα θα ήταν ανεπιβεβαίωτη χωρίς την αναφορά στη βία του εξωτερικού κόσμου. Η βία αυτή καταναλώνεται μέσα σε συνθήκες ασφάλειας. Έτσι οι χρήστες των ΜΜΕ, στις ώρες ανάπαυσης τους κοιτάζουν τηλεόραση, ακούν από το ραδιόφωνο ή διαβάζουν στις εφημερίδες για συμπλοκές, φόνους, πολέμους κλπ. Ζούν δηλαδή σε ασφαλείς συνθήκες την εμπειρία της ανασφάλειας. Η θεαματική δραματοποίηση των βιαιοτήτων του εξωτερικού κόσμου δίνει νόημα και αξιολογεί την ασφάλεια τους (Βρύζας, 1986).

Συμπερασματικά προκύπτει ότι ο τύπος, αλλά και γενικότερα τα ΜΜΕ, δεν είναι ο καθρέπτης της πραγματικότητας αλλά δομεί ο ίδιος μια πραγματικότητα με στόχο την (υπο)λανθάνουσα πίεση προς τον αναγνώστη να κατανοήσει τον κόσμο κατά ένα συγκεκριμένο τρόπο. Είτε ο Τύπος ⁽¹⁾ προβάλλει μια συναινετική εικόνα της κοινωνίας (τα άτομα έχουν συμφωνήσει σε έναν αριθμό αξιών, ιδεών κ.λ.π.) και ικανοποιεί έτσι την κοινή γνώμη καλλιεργώντας ένα κοινά αποδεκτό life-style, είτε ⁽²⁾ τρομοκρατεί το κοινό με την προβολή συγκρουσιακών εικόνων της κοινωνίας (έγκλημα), δεν στοχεύει στην ανάλυση και ερμηνεία των αιτιών (τα οποία πάντα αποσιωπά, εξωραίζοντας την κρίση), αλλά τείνει

σε ομογενοποιήσεις και ομοιομορφοποιήσεις. Το προκατασκευασμένο σχήμα αντίληψης αναπτύσσει την προκατάληψη, αποθαρρύνει την αμεροληψία και αποπροσανατολίζει την κρίση (Πανούσης, 1991).

Έχοντας πραγματοποιήσει τη σύνδεση μεταξύ κοινωνικών αναπαραστάσεων, φόβου θυματοποίησης και Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, και θεωρώντας ότι τα Μ.Μ.Ε. διοχετεύουν μια αρνητική εικόνα των οικονομικών μεταναστών η οποία προκαλεί το φόβο θυματοποίησης, στη συνέχεια θα εξετάσουμε τους παράγοντες που διαμορφώνουν την εικόνα αυτή και συνεπιδρούν στη δημιουργία του φόβου θυματοποίησης, καθώς επίσης θα επιμείνουμε περισσότερο στο είδος και το περιεχόμενο των στοιχείων που διοχετεύονται από τα ελληνικά Μ.Μ.Ε. αναφορικά με τους οικονομικούς μετανάστες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Εργασία για το μάθημα: Κοινωνική Οργάνωση και Συστήματα

1. Οικονομικοί μετανάστες στην Ελλάδα. ✓

A. Ορισμός και γενικά στοιχεία.

Την τελευταία δεκαετία, τόσο η κατάρρευση των καθεστώτων του λεγόμενου Ανατολικού μπλόκ-της κραταιάς Σοβιετικής Ένωσης και άλλων χωρών της Ανατολικής Ευρώπης-με τις επακόλουθες κοινωνικοπολιτικές αλλαγές που σημειώθηκαν εκεί, όσο και η νέα τάξη πραγμάτων-η παγκοσμιοποίηση-με την νομιμοποίηση της ελεύθερης διακίνησης της εργασίας αναζωπύρωσαν το μεταναστευτικό πρόβλημα σε ολόκληρη την Ευρώπη. Έτσι χώρες παραδοσιακά αποστολής μεταναστών όπως η Ελλάδα και άλλες χώρες της Νότιας Ευρώπης, μετατράπηκαν από το 1990 και μετά σε χώρες υποδοχής μεταναστών.

Η σύνθεση της μετανάστευσης προς την Ελλάδα-ομάδες με διαφορετικά δημογραφικά και κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά-σε συνδυασμό με τις αδυναμίες των αρμόδιων υπηρεσιών καταγραφής των αλλοδαπών που εισέρχονται στη χώρα καθιστά εξαιρετικά δύσκολο το έργο της αξιόπιστης μέτρησης τους.

Καθίσταται επομένως αναγκαία η απόπειρα διαχωρισμού των διαφόρων κατηγοριών των νεο-εισελθέντων. Η κατηγοριοποίηση των αλλοδαπών έχει κριτήρια διοικητικής φύσης, πράγμα που σημαίνει ότι τα πρόσωπα που έρχονται στην Ελλάδα ταξινομούνται σύμφωνα με τη διοικητική μεταχείριση που τους επιφυλάσσουν οι ελληνικές Αρχές (Πετρινιώτη, 1993). Σύμφωνα με την τυπολογία που χρησιμοποιούν η Πετρινιώτη (ο.π) και ο Καρύδης (1996), οι βασικές κατηγορίες αλλοδαπών που παραμένουν και/ή εργάζονται στην

Η εργασία πραγματοποιήθηκε από τον φοιτητή του τμήματος Κοινωνικής Οργάνωσης και Συστημάτων

Ελλάδα είναι ακόλουθες:

Μετανάστες.

Πρόκειται για άτομα που εγκαταλείπουν τη χώρα τους οικειοθελώς με σκοπό να εγκατασταθούν σε άλλη χώρα για προσωπικούς, οικογενειακούς ή οικονομικούς λόγους και ως εκ τούτου ονομάζονται «οικονομικοί μετανάστες». Βασική και κρίσιμη διάκριση της κατηγορίας των μεταναστών αποτελεί η νόμιμη ή μη είσοδος και παραμονή τους στη χώρα υποδοχής.

α. Νόμιμη μετανάστευση.

«Κανονικοί» μετανάστες είναι τα πρόσωπα τα οποία έχουν εισέλθει και παραμένουν νόμιμα στη χώρα, η παρουσία τους έχει καταγραφεί από τις αρμόδιες αρχές και είναι εφοδιασμένα με την απαιτούμενη άδεια παραμονής και/ή εργασίας. Στην κατηγορία αυτή συνήθως συγκαταλέγονται κατά τη στατιστική καταγραφή και τα ελληνικής καταγωγής άτομα που ανήκουν στη λεγόμενη «διασπορά» ή «ομογένεια» και παλιννοστούν στη χώρα.

Οι μετανάστες ξένης εθνικότητας διακρίνονται επίσης σε δύο βασικές υποκατηγορίες: Όσους προέρχονται από κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίοι έχουν δικαίωμα ελεύθερης εγκατάστασης και αποκτούν με αίτηση τους άδεια παραμονής και εργασίας, υποκείμενη σε απεριόριστη ανανέωση, και τους Υπηκόους τρίτων χωρών, για την είσοδο και παραμονή των οποίων στη χώρα απαιτείται διαδικασία προέγκρισης, η οποία προβλέπεται στο Ν.1975/91 για τους αλλοδαπούς. Το έτος 1989, το σύνολο των ευρισκομένων νόμιμα στην Ελλάδα αλλοδαπών-πλην των παλιννοστούντων ομογενών και των υπηκόων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας-ανερχόταν σε 123.473 άτομα (Καρύδης, 1996).

β. Παράνομη μετανάστευση.

Πρόκειται για τους αλλοδαπούς, οι οποίοι είτε εισήλθαν στη χώρα εξ αρχής χωρίς νόμιμα ταξιδιωτικά έγγραφα, οπότε χαρακτηρίζονται «λαθρομετανάστες», είτε εισήλθαν νόμιμα μεν υπό κάποια ιδιότητα-τουρισμός, σπουδές, νόμιμη εργασία-αλλά στη συνέχεια παραμένουν

παράνομα στη χώρα ως «αντικανονικοί» μετανάστες.

Ο υπολογισμός του αριθμού των παράνομων μεταναστών αποτελεί εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα, ιδιαίτερα μετά το 1990, οπότε παρατηρείται μαζική εισροή αλλοδαπών, κυρίως από την γειτονική Αλβανία, μεταξύ των οποίων πολλοί ομογενείς από την Β. Ήπειρο. Το σύνολο των ατόμων αυτών υπολογίζεται από την Πετρινιώτη σε 260.000 το 1993, ενώ ο αριθμός τους αυξάνεται σε 380.000 το 1995 σύμφωνα με το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης. Στις μέρες μας ο αριθμός των παράνομων μεταναστών υπολογίζεται σε 350.000 έως 400.000 άτομα (Καρύδης, 1996).

Πρόσφυγες.

Πρόκειται για τους αλλοδαπούς οι οποίοι προστατεύονται από τη Σύμβαση της Γενεύης (1951), εφόσον βρίσκονται εκτός της χώρας υπηκοότητας τους λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης εξαιτίας της φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων τους, και οι οποίοι για το λόγο αυτό αδυνατούν ή δεν επιθυμούν να επιστρέψουν στη χώρα προέλευσης. Το ίδιο ισχύει για όσους βρίσκονται για τέτοιους λόγους εκτός της χώρας μόνιμης διαμονής τους. Την προσφυγική ιδιότητα επίσης δικαιούται να ζητήσει ο πολίτης τρίτης χώρας, ο οποίος υπάγεται στο καθεστώς αυτό λόγω μεταγενέστερων της αναχώρησης του από τη χώρα προέλευσης γεγονότων που έλαβαν χώρα εκεί. «Πρόσφυγας εντολής» ονομάζεται εκείνος που εμπίπτει στην εντολή του Ύπατου Αρμοστή για τους πρόσφυγες του ΟΗΕ.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, κατά τα έτη 1980-1991, υπέβαλαν αιτήσεις για παροχή ασύλου 11.584 άτομα, εκ των οποίων έγιναν δεκτές 2.802. Υπό την εποπτεία της Ύπατης Αρμοστείας του τελούσαν την 30-6-91 6.280 άτομα (Καρύδης, 1996).

2. Το Ελληνικό θεσμικό πλαίσιο για τους πρόσφυγες και τους μετανάστες.✓

Τη 10-10-1991 άρχισε στη Βουλή των Ελλήνων η συζήτηση για το σχέδιο νόμου του Υπουργείου Δημόσιας Τάξεως σχετικά με την «Είσοδο-έξοδο, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών και διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων». Η συζήτηση αυτή κατέληξε στην ψήφιση του νόμου 1975/1991 ο οποίος αποτελεί έκτοτε το βασικό νομοθέτημα που διέπει το καθεστώς των αλλοδαπών στην Ελλάδα.

Η φιλοσοφία και η εσωτερική λογική που χαρακτηρίζει το βασικό νομοθέτημα του Ν.1975/91 διατυπώνεται ρητά στην εισηγητική έκθεση όπου αναφέρεται ότι: «Ο ελληνικός Χώρος κατακλύζεται από αλλοδαπούς οι οποίοι εισερχόμενοι, παραμένοντες και εργαζόμενοι παράνομα δημιουργούν τεράστια κοινωνικά προβλήματα στο κράτος, ενώ τα δικά τους προβλήματα προσπαθούν να τα επιλύσουν επιδιδόμενοι στην εγκληματικότητα γενικά (ναρκωτικά, ληστείες, κλοπές κλπ.)» (Καρύδης, 1996). Επίσης στην ίδια έκθεση κρίνεται επιτακτική ανάγκη το Κράτος να αποκτήσει ένα νόμο εναρμονισμένο προς τις νομοθεσίες των άλλων Κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Συγκεκριμένα τα όργανα της Ε.Ένωσης και οι εθνικές κυβερνήσεις των κρατών μελών ισορροπούν ανάμεσα στην υποχρέωση σεβασμού και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σύμφωνα με τις διεθνείς δεσμεύσεις που έχουν αναλάβει και στην ταυτόχρονη επιδίωξη της περιχαράκωσης των εξωτερικών συνόρων και της ασφάλειας στο εσωτερικό της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς.

Το νομοθετικό καθεστώς που διέπει τους αλλοδαπούς στην Ελλάδα, ρυθμίζεται από το βασικό Νόμο 1975/91, τα προβλεπόμενα Προεδρικά Διατάγματα, τις κατ'εξουσιοδότηση του Νόμου Υπουργικές Αποφάσεις και τις σχετικές εγκυκλίους και οδηγίες. Κύριο μέλημα της ελληνικής έννομης τάξης όπως προκύπτει από τις σχετικές ρυθμίσεις είναι ο δραστικός περιορισμός του

αριθμού των αιτήσεων για παροχή ασύλου καθώς και των αδειών παραμονής και εργασίας (Καρύδης, 1996).

Όσον αφορά στην αποτροπή της παράνομης εισόδου αλλοδαπών ο έλληνας νομοθέτης επιδιώκει να αποθαρρύνει τη λαθρομετανάστευση με ένα πλέγμα διατάξεων και αποτρεπτικών κυρώσεων. Αρχικά η εκφοβιστική αποτροπή της παράνομης εισόδου οικονομικών μεταναστών επιχειρείται με απειλή σοβαρών ποινικών κυρώσεων (ποινή φυλάκισης, καταβολή προστίμων, δημιουργία ειδικών σωμάτων για την καταπολέμηση της λαθρομετανάστευσης). Στη συνέχεια στην εκφοβιστική αποτροπή της παράνομης εισόδου στοχεύουν διατάξεις που τιμωρούν όσους συνεργάζονται ή διευκολύνουν λαθρομετανάστες. Τέλος με διατάξεις που αποσκοπούν στη δυσχέραση της διαβίωσης των παράνομων μεταναστών.

Το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο που ρυθμίζει τέτοιου είδους θέματα, δεν μπορεί να γίνει κατανοητό ξέχωρα από την ενιαία ενωσιακή πολιτική και τις συμβάσεις που έχουν επικυρωθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την ρύθμιση του μεταναστευτικού ζητήματος, ιδιαίτερα τη στιγμή που πολλοί νόμοι της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, έχουν ενσωματωθεί στο ελληνικό δίκαιο ως εσωτερικοί νόμοι. Οι σημαντικότερες διεθνείς συμβάσεις προστασίας των αλλοδαπών που βρίσκονται στην επικράτεια της Ε. Ένωσης, συμβάσεις στο πλαίσιο της δραστηριότητας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι:

- Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948) καθώς και το Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα (Νέα Υόρκη 1966-κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν.1532/85).

- Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, γνωστή και ως Σύμβαση της Ρώμης (1950). Σε άρθρο της ορίζεται η απαγόρευση υποβολής αλλοδαπών σε βασάνους ή ενδεχόμενη απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση στη χώρα προέλευσης. Η Ελλάδα έχει κυρώσει τη σύμβαση με το Ν.2329/1953.

- Η Σύμβαση της Γενεύης για τη Νομική Κατάσταση των Προσφύγων (1951), όπως συμπληρώθηκε με το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης (1967). Με άρθρα της ορίζει την απαγόρευση της τιμώρησης πρόσφυγα ο οποίος εισήλθε παράνομα σε τρίτη χώρα, ενώ καθιερώνει την αρχή της μη-επαναπροώθησης πρόσφυγα σε χώρα όπου απειλείται η ζωή ή η ελευθερία του.

- Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (1961), ο οποίος κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν.1426/1984.

- Οι Συμβάσεις υπ αριθμ. 97 και ιδίως 143 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για την Καταχρηστική Μετανάστευση και την Προαγωγή της Ισότητας στις Ευκαιρίες και στη Μεταχείριση των Μεταναστών Εργατών, όπου δεν έχουν ακόμη κυρωθεί από την Ελλάδα.

Οι συμβάσεις αυτές καθίστανται μετά την κύρωση τους μέρος του εσωτερικού δικαίου κάθε συμβαλλόμενου κράτους και κατά συνέπεια επιτρέπουν σε κάθε θιγόμενο να προσφεύγει στα εθνικά ή και στα διεθνή Δικαστήρια προς αναζήτηση προστασίας.

Ενόψει της δημιουργίας μίας υπερεθνικής πολιτικής οντότητας χωρίς εσωτερικά σύνορα, η τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα σχημάτισε κατά τη δεκαετία του 1980 διάφορα διακυβερνητικά όργανα με στόχο την ομαλή υλοποίηση της «τέταρτης ελευθερίας», αυτής της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων. Ο σχεδιασμός αποσκοπούσε στον καθορισμό των εξωτερικών συνόρων του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου και την προστασία τους από το μεταναστευτικό και προσφυγικό κύμα όπως και στον αποτελεσματικό εσωτερικό του έλεγχο μέσω μέτρων περιοριστικών για τους διακινούμενους αλλοδαπούς. Τα σημαντικότερα από αυτά τα διακυβερνητικά όργανα είναι:

- Η Ομάδα Schengen (1985), στόχος της οποίας είναι η κατάργηση των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα και η χάραξη κοινής πολιτικής για την περιφρούρηση των εξωτερικών συνόρων των συμβαλλόμενων χωρών. Σημαντική δραστηριότητα της Ομάδας αποτελεί η δημιουργία ενιαίου συστήματος δεδομένων, το Σύστημα Πληροφοριών Schengen (SIS) με σκοπό

την ανταλλαγή πληροφοριών σε όλους τους τομείς.

- Η Ομάδα TREVI (1975), στόχος της οποίας είναι ο συντονισμός των ενεργειών των κρατών μελών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και στη συνέχεια του οργανωμένου εγκλήματος, ιδιαίτερα του διεθνούς εμπορίου ναρκωτικών.

- Η Ομάδα *ad hoc* για τη μετανάστευση (1986), η οποία έχει προτείνει σειρά μέτρων για τον έλεγχο και περιορισμό της μετανάστευσης όπως επιβολή προστίμων στις αεροπορικές εταιρίες που μεταφέρουν αλλοδαπούς.

Η δραστηριότητα των διακυβερνητικών οργάνων και επιτροπών συνδέεται με την κατάρτιση συνθηκών, συμβάσεων, ψηφισμάτων, συστάσεων και οδηγιών μεταξύ των κρατών μελών με βασικό στόχο τον περιορισμό του αριθμού των αλλοδαπών που επιδιώκουν την εγκατάσταση τους στην επικράτεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την απαλλαγή από όσους ήδη διαμένουν παράνομα και τον εντονότερο έλεγχο όσων διακινούνται νόμιμα στο εσωτερικό της. Οι κυριότερες από αυτές τις συμβάσεις είναι οι ακόλουθες:

- Η Σύμβαση του Δουβλίνου (1990), ή Σύμβαση για τον Καθορισμό του Κράτους Υπεύθυνου για την Εξέταση Αιτήσεων για Άσυλο που υποβλήθηκαν σε ένα από τα Κράτη Μέλη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, η οποία επιδιώκει την εξουδετέρωση της δυνατότητας των αιτούντων άσυλο να επιλέγουν τη χώρα υποβολής της αίτησης είτε να υποβάλουν πολλαπλές ή διαδοχικές αιτήσεις σε περισσότερα κράτη-μέλη. Σύμφωνα με τη Σύμβαση, αρμοδιότητα για την παροχή ασύλου έχει μόνο το κράτος που επέτρεψε στον αιτούντα να εισέλθει στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο.

- Το Έγγραφο της Πάλμας (1989), το οποίο περιλαμβάνει την κατάρτιση κοινού καταλόγου ανεπιθύμητων προσώπων και κοινού καταλόγου χωρών οι υπήκοοι των οποίων απαιτείται να εφοδιαστούν με βίζα για να εισέλθουν στην επικράτεια της Ε. Ένωσης.

- Η «υγειονομική ζώνη», η θέσπιση της οποίας επιδιώκει την συνεργασία γειτονικών προς την Ευρωπαϊκή Ένωση χωρών, οι οποίες θεωρούνται

«ασφαλείς χώρες» έτσι ώστε να επαναπροωθούνται εκεί άμεσα όσοι αντικανονικοί αλλοδαποί επιδιώκουν διαμέσου αυτών των χωρών την είσοδο τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση χωρίς να έχουν εφοδιαστεί εκ των προτέρων με βίζα ή άλλα νόμιμα έγγραφα εισόδου.

- Η Επιτροπή Κ4 η οποία συστάθηκε με σκοπό το συντονισμό των διαφόρων οργάνων και την τήρηση των συμφωνιών σχετικά με τους πρόσφυγες και τους μετανάστες.

Η σύντομη αυτή αναφορά στη μεταναστευτική και προσφυγική νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και κατ'επέκταση και της Ελλάδας, καθιστά προφανές ότι κύριο μέλημα των οργάνων της Ε. Ένωσης είναι η διαμόρφωση μιας περιοριστικής πολιτικής με στόχο την θωράκιση του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου και τη δημιουργία μιας «Ευρώπης-Φρούριου». Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται, ταυτόχρονα, μέσα από την εφαρμογή αυστηρών θεσμικών μέτρων σχετικά με την είσοδο των αλλοδαπών όπως είναι η επιλεκτική έκδοση βίζας σε όσους πληρούν τα κριτήρια, η επιβολή σοβαρών προστίμων στους αερομεταφορείς οι οποίοι μεταφέρουν αλλοδαπούς χωρίς νόμιμα ταξιδιωτικά έγγραφα, και η διαμόρφωση του κανόνα της «ασφαλούς τρίτης χώρας», αλλά και με την επιστράτευση των αμιγώς κατασταλτικών μηχανισμών για την περιφρούρηση των συνόρων από την είσοδο λαθρομεταναστών όπως την δημιουργία κοινών συνεργείων ελέγχου σε βάθος χιλιομέτρων εκατέρωθεν των εσωτερικών συνόρων και την οργάνωση κοινών επιχειρήσεων μαζικής αποπομπής αντικανονικών μεταναστών.

Το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο για τους πρόσφυγες και τους μετανάστες ευθυγραμμίζεται πλήρως προς την κοινή διακυβερνητική πολιτική των κρατών-μελών της Ε. Ένωσης, καθώς παρατηρείται (από το 1987 και μετά) μια τάση μείωσης των χορηγήσεων αδειών παραμονής και εργασίας σε αλλοδαπούς και μια ταυτόχρονη αυστηροποίηση των κριτηρίων για την έκδοση και ανανέωση τους.

3. Στάσεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες.

Στο πλαίσιο αυτού του κεφαλαίου θα επιχειρήσουμε να σκιαγραφήσουμε τις στάσεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες, στάσεις οι οποίες αντανakλώνται συχνά στα δημοσιεύματα του Τύπου.

Η σύγχρονη δυτικοευρωπαϊκή και κατ' επέκταση ελληνική πραγματικότητα χαρακτηρίζεται από δύο αντιφατικές τάσεις (Τριανταφυλλίδου, 1994). Η πρώτη συνίσταται στην μαζική μετακίνηση πληθυσμιακών ομάδων -προσφύγων και μεταναστών- οι οποίες προέρχονται είτε από την ανατολική Ευρώπη, είτε από τις χώρες του Τρίτου Κόσμου και κατευθύνονται προς την ευρύτερη επικράτεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ η δεύτερη τάση που παρατηρείται ως επακόλουθο της πρώτης είναι η σταδιακή αναβίωση του εθνικισμού στις χώρες υποδοχής αυτών των πληθυσμιακών ομάδων.

Η Ελλάδα, χώρα παραδοσιακά αποστολής μεταναστών, μετατράπηκε αιφνιδιαστικά κυρίως μετά το 1990 σε χώρα υποδοχής, γεγονός που βρήκε απροετοίμαστο τόσο το κράτος, όσο και τους πολίτες. Η απουσία συγκροτημένης ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής και η έλλειψη κατάλληλων μέτρων για την αντιμετώπιση του φαινομένου είχε σαν αποτέλεσμα να εκδηλωθούν στην Ελλάδα ξενοφοβικές και ρατσιστικές συμπεριφορές με στόχο τους μετανάστες.

Σύμφωνα με τον Καρύδη (1996) στην Ελλάδα η έλλειψη ανεκτικότητας προς την ενεργό συνύπαρξη με τον "Άλλο" καλυπτόταν εύκολα στο παρελθόν από την επίδειξη ανέξοδης «φιλοξενίας» προς τους βορειοευρωπαίους και αμερικανούς συναλλαγματοφόρους τουρίστες ή ανοχής προς την παρουσία εθνικών ομάδων με χαμηλή κοινωνική παρουσία που περιορίζονταν στο εσωτερικό των κοινοτήτων τους. Η ύπαρξη όμως μιας μέχρι τότε λανθάνουσας ξενοφοβίας ή και ρατσισμού διαπιστώνεται με θεαματικό τρόπο από το 1990 και μετά, όταν εισρέουν στην Ελλάδα δεκάδες χιλιάδες λαθρομετανάστες, κυρίως Αλβανοί υπήκοοι αλλά και ομογενείς από τη Β. Ήπειρο αναζητώντας

στέγη και εργασία.

Σύμφωνα με στοιχεία του Eurostat (1989, 1992), τα οποία προκύπτουν από δημοσκοπήσεις, ενώ το έτος 1989 οι έλληνες πολίτες επιδεικνύουν -εκ του ασφαλούς- εντυπωσιακή ανεκτικότητα στις απόψεις που καταθέτουν σχετικά με την παρουσία και τα δικαιώματα των ξένων στη χώρα, μόλις τρία χρόνια αργότερα καταλαμβάνουν μια από τις πρώτες θέσεις, μεταξύ των λαών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ως προς την ξενοφοβική στάση και την αντίστοιχη αντίληψη και συμπεριφορά. Καθίσταται τότε προφανές ότι η ελληνική κοινωνία δεν είναι απαλλαγμένη από ρατσιστικές προκαταλήψεις και συλλογικούς αποκλεισμούς, και η προδιάθεση αυτή τείνει να λάβει εκρηκτικές διαστάσεις όταν συνδεθεί με υπαρκτά κοινωνικά προβλήματα.

Σύμφωνα με διάφορες δημοσκοπήσεις και μετρήσεις γνώμης η μεγάλη πλειοψηφία των Ελλήνων πολιτών θεωρεί τους “ξένους” –μετανάστες και πρόσφυγες– ως τους κύριους υπεύθυνους για την όξυνση των σοβαρών κοινωνικών προβλημάτων της ανεργίας και της εγκληματικότητας.

Στο σημείο αυτό θα συμφωνήσουμε με τον Καρύδη (1996) ο οποίος υποστηρίζει ότι για την δημιουργία αρνητικής αναπαράστασης και στάσης ως προς την παρουσία των μεταναστών, και ιδιαίτερα για την σύνδεση της μαζικής άφιξης των Αλβανών με την εκλαμβανόμενη ως ραγδαία αύξηση της εγκληματικότητας στη χώρα, ο διαμεσολαβητικός λόγος των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας είναι καθοριστικός.

Η ρατσιστική στάση της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους αλλοδαπούς διαπιστώνεται και μέσα από τον τρόπο με τον οποίο τα έντυπα, αλλά και τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης σκιαγραφούν το προφίλ του μετανάστη στην Ελλάδα. Σύμφωνα με την έρευνα της Κοίλιαρη (1997), αναφορικά με τα δημοσιεύματα του Τύπου και τον τρόπο που αυτά προσεγγίζουν το θέμα του μετανάστη στην Ελλάδα, που πραγματοποιήθηκε στο χρονικό διάστημα από το καλοκαίρι του 1995 έως το καλοκαίρι του 1996, προέκυψαν τα εξής:

- Τα περισσότερα δημοσιεύματα του Τύπου αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα σε προβλήματα ή δυσκολίες που δημιουργούν οι μετανάστες ή διαπερνούνται από μια λανθάνουσα απειλή για τις αξίες, τα συμφέροντα και τους στόχους της ελληνικής κοινωνίας.

- Τα γεγονότα περιγράφονται σύμφωνα με την άποψη της κοινωνικής πλειοψηφίας, πηγή της πληροφόρησης αποτελούν κυρίως οι αστυνομικές αρχές, ενώ σπάνια δίνεται ο λόγος στους εκπροσώπους των μεταναστών.

- Οι ειδήσεις από το αστυνομικό δελτίο που αφορούν την εγκληματικότητα των μεταναστών επαναλαμβάνονται στις περισσότερες εφημερίδες, οι οποίες σπάνια ασχολούνται με θέματα σχετικά με την καθημερινή ζωή των εθνικών αυτών ομάδων όπως τους όρους διαβίωσης και εργασίας, την υγειονομική περίθαλψη, την εκπαίδευση καθώς και τα διάφορα πολιτισμικά τους ενδιαφέροντα. Επίσης σπάνια θίγονται θέματα που αφορούν στις διακρίσεις που βιώνουν οι μετανάστες σε όλους τους παραπάνω τομείς, εκτός εάν η αναφορά στα θέματα αυτά μεθοδεύεται για να δικαιολογήσει προβλήματα που θεωρείται ότι προκαλούν στο κοινωνικό σύνολο.

- Τέλος, θέματα ρατσιστικής συμπεριφοράς και στάσης αναφέρονται συστηματικά υποβαθμισμένα και μόνο σε περιπτώσεις που ο ρατσισμός βιώνεται από μεμονωμένα άτομα ή σε υποβαθμισμένες γειτονιές. Ο κοινωνικός ρατσισμός και αποκλεισμός σπάνια συζητείται.

Ανακεφαλαιώνοντας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι διακρίνεται μια γενική τάση σύμφωνα με την οποία η ελληνική κοινωνία είναι φορέας ξενοφοβικών και ρατσιστικών αντιλήψεων και στάσεων απέναντι στην κοινότητα των μεταναστών. Η ξενοφοβία όμως, και ο ρατσισμός δεν εκδηλώνονται σε φανερό επίπεδο εξαιτίας του αρνητικά φορτισμένου περιεχομένου των εννοιών αυτών και της λογοκρισίας. Αντίθετα, παρατηρούνται ως προδιαθέσεις που βρίσκονται σε λανθάνουσα μορφή και μόνον όταν συνδεθούν με υπαρκτά κοινωνικά προβλήματα εμφανίζονται ως συμπεριφορά διάκρισης απέναντι στους μετανάστες.

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης μέσω της προβολής επιλεκτικών προγραμμάτων και δημοσιευμάτων βίας και εγκληματικότητας που στοχεύουν στη μεγάλη ακροαματικότητα και κυκλοφορία αντίστοιχα συμβάλουν αποφασιστικά στη στερεοτυπική απεικόνιση των μεταναστών και στη συμβολική σύνδεση των εννοιών μετανάστευση - εγκληματικότητα. Αυτό έχει σαν επακόλουθο την δημιουργία ή ενίσχυση προκαταλήψεων και ξενοφοβικών στάσεων σε μια μεγάλη μερίδα του πληθυσμού οι οποίες εκδηλώνονται είτε ως αύξηση του φόβου θυματοποίησης, είτε ως συμπεριφορά διάκρισης απέναντι στους μετανάστες.

4. Συγκρότηση του εγκληματικού στερεοτύπου των μεταναστών.

Καθημερινά διαπιστώνουμε ότι με αφορμή κάποιο περιστατικό η κοινότητα των λαθρομεταναστών παρουσιάζεται ως εγκληματικός όχλος, μέσα από εντυπωσιακούς τίτλους στην ειδησεογραφία των εφημερίδων. Πιο αναλυτικά, διαπιστώνουμε ότι μέσα από τη αρθρογραφία των εφημερίδων επιχειρείται η σύνδεση της εθνικότητας των μεταναστών με ορισμένα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά τα οποία ευθύνονται για την παράνομη δραστηριότητα τους στη χώρα. Κατ' αυτόν τον τρόπο η ροπή των μεταναστών προς την εγκληματικότητα αποδίδεται στα θεωρούμενα ως "τυπικά" χαρακτηριστικά τους, με τέτοιο τρόπο ώστε οι μετανάστες αποπροσωποποιούνται εντελώς και το βασικό τους χαρακτηριστικό γίνεται η εθνικότητα (Τριανταφυλλίδου, 1994). Αυτό έχει σαν συνέπεια ο εγκληματίας να προσδιορίζεται κυρίως ή αποκλειστικά από την εθνική του προέλευση, και ταυτόχρονα η εθνική ομάδα στην οποία ανήκει να ταυτίζεται με την εγκληματική του δραστηριότητα.

Επομένως, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συμβάλλουν αποφασιστικά στην στερεοτυπική απεικόνιση των μεταναστών, αφενός ^Αεπιχειρώντας τη σύνδεση της παρουσίας τους με τη ραγδαία αύξηση της εγκληματικότητας που

παρατηρείται στη χώρα, και αφετέρου ²⁾ ταυτίζοντας την εθνική καταγωγή των μεταναστών με συγκεκριμένα περιστατικά εγκληματικότητας.

Η στερεοτυπική απεικόνιση των μεταναστών από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης διαπιστώνεται καθημερινά, καθώς παρατηρείται ότι όσοι αναφέρονται στους μετανάστες με λόγο αρνητικό και προκατειλημμένο, είτε έχουν προσωπικές εμπειρίες είτε όχι, επικαλούνται συνήθως τα ΜΜΕ, για να αποδείξουν και να ενισχύσουν την στάση τους. Αναπαράγουν μ'αυτόν τον τρόπο στερεότυπα και απόψεις που έχουν διαμορφώσει από τα ΜΜΕ, ενώ ταυτόχρονα αντικατοπτρίζουν και την τρέχουσα κοινή γνώμη αναπαράγοντας την κοινωνική πραγματικότητα. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης με τη συγκέντρωση και ερμηνεία πληροφοριών για την εγκληματικότητα και την αξιολόγηση ατόμων, ομάδων και συμπεριφορών συμβάλλουν στη δημιουργία γνώσης για αυτό το κοινωνικό φαινόμενο, την οποία τα άτομα αποδέχονται ως ορθή καθότι στερούνται άμεσης γνώσης και εμπειριών.

Επομένως, ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης καθίσταται καθοριστικός, καθώς επιβάλλουν τους όρους της συζήτησης και διαμορφώνουν στάσεις και αντιλήψεις για διάφορα ζητήματα και κατ'επέκταση και για τις διάφορες εθνικές ομάδες των μεταναστών. Το πιο σημαντικό όμως από όλα είναι ότι προμηθεύουν το ιδεολογικό πλαίσιο για τη ερμηνεία των γεγονότων νομιμοποιώντας τις προκαταλήψεις και τις διακρίσεις απέναντι στους ξένους.

Η εικόνα του μετανάστη που αποκτά ο αναγνώστης μέσα από τον ελληνικό Τύπο δεν είναι ενθαρρυντική, τον φέρνει αντιμέτωπο με ένα πλήθος ανθρώπων που φαίνεται να μην είχαν στη χώρα τους «στον ήλιο μοίρα» και έχουν έρθει στη δική του χώρα να εκμεταλλετούν, τις περισσότερες φορές σε βάρος του, τις πολλές δυνατότητες εργασίας και πλουτισμού που τους προσφέρονται. Θεωρείται επιλογή τους η οποιαδήποτε απασχόληση σε νόμιμα, ημιπαράνομα και παράνομα επαγγέλματα και ταυτόχρονα φαίνεται να δικαιολογείται ως φιλανθρωπία η υπερεκμετάλλευση από τους Έλληνες

εργοδότες. Ασαφείς παραμένουν οι συνθήκες εργασίας και διαμονής τους, ενώ πολλές φορές πληροφορούμαστε ότι είναι υπεύθυνοι για τις όποιες εγκληματικές πράξεις διαπράττονται.

Η σύγκριση του στερεοτύπου σε συνδιασμό με την αύξηση του φόβου θυματοποίησης συμβάλλει στην καλλιέργεια ρατσιστικών προκαταλήψεων σε μια μεγάλη μερίδα του πληθυσμού, και αντίστοιχης κοινωνικής συμπεριφοράς με θύματα τις περισσότερες φορές τους ίδιους τους μετανάστες.

5. Διαπιστώσεις-Συμπεράσματα.

Εώς τώρα, αρχικά παρουσιάσαμε ορισμένα γενικά στοιχεία για την κοινότητα των μεταναστών στην Ελλάδα (ορισμό, κατηγορίες – αριθμό μεταναστών), έπειτα εκθέσαμε το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο σχετικά με τους μετανάστες που διαβιούν στην ελληνική επικράτεια, κάνοντας συχνές αναφορές και στο αντίστοιχο ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο, και τέλος προσπαθήσαμε να σκιαγραφήσουμε τη στάση και τη συμπεριφορά της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στο ζήτημα της εισόδου και παραμονής των πληθυσμιακών αυτών ομάδων στη χώρα.

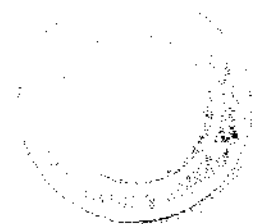
Διαπιστώσαμε ότι ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση και κατ' επέκταση το ελληνικό κράτος θεσπίζουν νόμους και κυρώνουν συμβάσεις για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μεταναστών, από την άλλη επιθυμούν τον περιορισμό των μεταναστών και τον αυστηρότερο έλεγχο των συνόρων τους.

Η ελληνική κοινωνία η οποία σε έκδηλο επίπεδο δείχνει δεκτικότητα ως προς την παρουσία των μεταναστών, κατακρίνοντας τα περιστατικά ρατσισμού και τις συμπεριφορές διάκρισης εναντίον τους, σε ένα πιο λανθάνον επίπεδο αποκαλύπτεται ιδιαίτερα ρατσιστική. Η ιστορικά λανθάνουσα ξενοφοβική προδιάθεση του ελληνικού πληθυσμού ενισχύεται από την κατασκευασμένη πραγματικότητα των μέσων μαζικής ενημέρωσης, με αποτέλεσμα την αρνητική κοινωνική αναπαράσταση της κοινότητας των

μεταναστών που διαβιούν στη χώρα.

Η παρουσία των μεταναστών συνδέεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης με την ύπαρξη μιας αόρατης απειλής για τον ντόπιο πληθυσμό, ενώ κατηγορούνται ως ηθικοί αυτουργοί σοβαρών κοινωνικών προβλημάτων όπως αυτό της ανεργίας και της αυξημένης εγκληματικότητας. Η πρόσληψη της αρνητικής αναπαράστασης - εικόνας των μεταναστών από τον ελληνικό πληθυσμό, μέσω των δημοσιευμάτων του Τύπου και των δελτίων ειδήσεων της τηλεόρασης, έχει σαν αποτέλεσμα αφενός, τη δημιουργία μιας συλλογικής ανασφάλειας η οποία σχετίζεται με τον φόβο ενδεχόμενης θυματοποίησης, και αφετέρου, την καθημερινή διαπίστωση περιστατικών διακρίσεων και καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εναντίον των μεταναστών.

Έχοντας εκθέσει τα χαρακτηριστικά της ελληνικής πραγματικότητας αναφορικά με το ζήτημα των μεταναστών, διενεργήσαμε την έρευνα μας με βασική μας επιδίωξη τον εντοπισμό στον ημερήσιο αθηναϊκό Τύπο στοιχείων που συνδέουν την πρόσληψη της αναπαράστασης - εικόνας των μεταναστών με την εκδήλωση του φόβου θυματοποίησης. Τις κύριες υποθέσεις που διατυπώσαμε και την μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήσαμε, θα αναλύσουμε στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

1. Υποθέσεις.

Σύμφωνα με το θεωρητικό μας μοντέλο διαπιστώσαμε ότι στην καθημερινή ζωή τα άτομα υφίστανται μια διαδικασία διαρκούς αλληλεπίδρασης, στα πλαίσια της ανθρώπινης επικοινωνίας και των ανθρωπίνων σχέσεων, μεταξύ των κοινωνικών αναπαραστάσεων που διαμορφώνουν και των στάσεων που υιοθετούν. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις λειτουργούν ως εικόνες με ιδιαίτερη σημασιοδότηση, οι οποίες συμβάλλουν στη διαμόρφωση και στη συνεχή αναπροσαρμογή των στάσεων των ατόμων. Τα άτομα κατορθώνουν μέσω των κοινωνικών αναπαραστάσεων και μέσω του συστήματος της κοινωνικής κατηγοριοποίησης να ταξινομήσουν γεγονότα και ανθρώπους ή ομάδες σε κατηγορίες επιδιώκοντας την διευκόλυνση της επικοινωνίας και τον προσανατολισμό της συμπεριφοράς τους στα πλαίσια των διαμορφωμένων σχέσεων.

Διαπιστώσαμε επίσης ότι, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αποτελούν έναν πολύ σημαντικό κοινωνικό φορέα διαμόρφωσης των κοινωνικών αναπαραστάσεων και των στάσεων των ατόμων. Τόσο ο Τύπος όσο και η τηλεόραση συνεπικουρούν στην διαμόρφωση των αντιλήψεων και των στάσεων του κοινού για κάποιο θέμα, ενισχύοντας το επιθυμητό μήνυμα με λέξεις και με εικόνες οι οποίες προκαλούν θετικά ή αρνητικά συναισθήματα.

Στο πλαίσιο της έρευνας αυτής θεωρούμε ως εξαρτημένη μεταβλητή τον φόβο του εγκλήματος, καθώς αναζητούμε την ύπαρξη ή μη του φόβου θυματοποίησης που αντιμετωπίζει μια ολόένα και μεγαλύτερη μερίδα του πληθυσμού. Ως ανεξάρτητη μεταβλητή ορίζουμε έστω και άτυπα την εικόνα - αναπαράσταση του οικονομικού μετανάστη και τον τρόπο με τον οποίο αυτή

σχηματίζεται και προσλαμβάνεται μέσα από τα δημοσιεύματα τριών εφημερίδων του ημερήσιου αθηναϊκού Τύπου. Τέλος ως παρεμβαλλόμενες μεταβλητές, έχουμε ήδη θεωρήσει κάποιους παράγοντες οι οποίοι συνεπιδρούν στα δύο υπό μελέτη φαινόμενα και ορίζουν το Πνεύμα των Καιρών (Zeitgeist), όπως τον ορισμό του μετανάστη, το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο για τους μετανάστες, καθώς και τη στάση της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες.

Η βασική μας υπόθεση και ταυτόχρονα αυτό το οποίο εικάζουμε είναι ότι, η προβολή μέσα από το εκάστοτε άρθρο μιας αρνητικής εικόνας - αναπαράστασης του οικονομικού μετανάστη θα συνοδεύεται από εμφάνιση του φόβου θυματοποίησης στο ίδιο άρθρο, αλλά και το αντίστροφο, δηλαδή η διοχέτευση μιας θετικής εικόνας - αναπαράστασης θα στερείται ενδείξεων φόβου θυματοποίησης.

Σύμφωνα με τη δεύτερη υπόθεση μας, θεωρούμε ότι θα υπάρχει σαφής διαφοροποίηση της εικόνας - αναπαράστασης του οικονομικού μετανάστη ανάλογα με την εφημερίδα. Συγκεκριμένα, υποθέτουμε ότι η Ελευθεροτυπία ως φορέας προοδευτικών - αντιρατσιστικών απόψεων θα προβάλλει μια περισσότερο ουδέτερη έως θετική εικόνα του οικονομικού μετανάστη, σε αντίθεση με τον Ελεύθερο Τύπο, ο οποίος κατά την άποψη μας θα προβάλλει μια περισσότερο αρνητική - ρατσιστική εικόνα. Αντίστοιχα υποθέτουμε ότι θα προβληθεί και ο φόβος θυματοποίησης ανάλογα με την εφημερίδα, και συγκεκριμένα ότι, ο προοδευτικός Τύπος θα προβάλει σε μικρότερο βαθμό έως καθόλου την ύπαρξη του φόβου θυματοποίησης ή ότι ο φόβος θυματοποίησης θα εμφανίζεται με έμμεσο τρόπο (λ.χ. άρθρα για την αυστηροποίηση των μέτρων για τους μετανάστες, άρθρα που επιδοκιμάζουν συμπεριφορές διάκρισης εναντίον των μεταναστών), σε αντίθεση με το λεγόμενο συντηρητικό Τύπο στα πλαίσια του οποίου υποθέτουμε ότι θα εμφανίζεται αυξημένος φόβος θυματοποίησης, ανάλογος με την απειλητική εικόνα των μεταναστών.

Ως τελευταία υπόθεση, εικάζουμε ότι θα υπάρχει μια τάση διαφοροποίησης των εφημερίδων ως προς το επικοινωνιακό σύστημα που χρησιμοποιούν. Αναφορικά με τα επικοινωνιακά συστήματα των μέσων μαζικής επικοινωνίας, που καθορίζουν το περιεχόμενο και τη δομή των μηνυμάτων υιοθετούμε την τυπολογία του Moscovici ο οποίος διακρίνει τη διάδοση, τη μετάδοση και την προπαγάνδα.

Σύμφωνα με τον Moscovici, στα πλαίσια της διάδοσης η πηγή του μηνύματος δεν στοχεύει στον προσανατολισμό του δέκτη προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση, αλλά στην εξάπλωση μιας γνώσης, κοινής για όλους. Σκοπός της διάδοσης είναι να παράγει γνώμες γύρω από ένα κοινωνικό αντικείμενο, για το λόγο αυτό απευθύνεται σε ένα ευρύ κοινό. Επειδή σ'αυτή τη μορφή επικοινωνίας δεν υπάρχει εμπλοκή της πηγής στο μήνυμα, τα επιχειρήματα που προβάλλονται είναι εξίσου θετικά και αρνητικά, και είναι ο δέκτης που θα αποφασίσει και θα επιλέξει. Αυτός ο λόγος καθιστά τη διάδοση αντικειμενική μορφή επικοινωνίας.

Αντίθετα σκοπός της μετάδοσης είναι να επιτύχει μια κοινή αντίληψη και στάση και να κατευθύνει συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες σύμφωνα με αυτήν. Η μετάδοση διαμορφώνει στάσεις οι οποίες στη συνέχεια επηρεάζουν τις κοινωνικές αναπαραστάσεις και τις συμπεριφορές των ομάδων.

Τέλος η προπαγάνδα εμφανίζεται στα πλαίσια των διομαδικών συγκρουσιακών σχέσεων, χαρακτηρίζεται από ένα άκαμπτο ύφος και συνδέεται με στερεότυπα, προκαταλήψεις και ομοιόμορφες συμπεριφορές που αποσκοπούν στην προσαρμογή των κοινωνικών αναπαραστάσεων και της συμπεριφοράς απέναντι στις εξω-ομάδες.

Συγκεκριμένα, υποθέτουμε ότι στην αρθρογραφία του προοδευτικού Τύπου (Ελευθεροτυπία, Νέα) θα συναντήσουμε τη διάδοση των πληροφοριών ως κύριο επικοινωνιακό σύστημα. Ταυτόχρονα υποθέτουμε ότι και η μετάδοση θα χρησιμοποιείται επιλεκτικά στα πλαίσια του προοδευτικού Τύπου με σκόπο όμως τη διαμόρφωση μιας θετικής εικόνας για τους οικονομικούς μετανάστες.

Αντίθετα, υποθέτουμε ότι στα πλαίσια του συντηρητικού τύπου (Ελεύθερος Τύπος) το κύριο επικοινωνιακό σύστημα θα είναι η μετάδοση, η οποία θα χρησιμοποιείται με σκοπό την δημιουργία και εξάπλωση μιας αρνητικής αναπαράστασης των οικονομικών μεταναστών.

Στο σημείο αυτό, έχοντας εκθέσει το θεωρητικό μοντέλο και τις υποθέσεις μας, θα προχωρήσουμε στην παρουσίαση της μεθόδου που εφαρμόσαμε για την διεξαγωγή της έρευνας μας.

2. Μέθοδος.

Προκειμένου να διερευνήσουμε τις θεωρητικές μας υποθέσεις, αναφορικά με την ικανότητα του Τύπου να δομεί μια πραγματικότητα και να συμβάλλει στη διαμόρφωση των κοινωνικών αναπαραστάσεων και κατ'επέκταση στην αλλαγή ή διατήρηση αντιλήψεων και στάσεων του πληθυσμού, προχωρήσαμε στην λεπτομερή ανάλυση των δημοσιευμάτων τριών εφημερίδων του ημερήσιου αθηναϊκού Τύπου.

Αυτό που κυρίως μας ενδιαφέρει, είναι εάν οι κοινωνικές αναπαραστάσεις της εγκληματικότητας των οικονομικών μεταναστών, οι οποίες διοχετεύονται μέσα από την ειδησεογραφία του Τύπου, συμβάλλουν στην υιοθέτηση στερεοτυπικών στάσεων και αντιλήψεων του πληθυσμού, που έχουν ως αποτέλεσμα αφενός την ρατσιστική αντιμετώπιση των αλλοδαπών και αφετέρου την δημιουργία σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο ενός αισθήματος ανασφάλειας, του φόβου θυματοποίησης.

Ως μέθοδος ανάλυσης χρησιμοποιήθηκε η θεματική ανάλυση περιεχομένου, δηλαδή η συστηματική περιγραφή και κατηγοριοποίηση του ρητού-έκδηλου περιεχομένου και ταυτόχρονα η ερμηνεία του άρρητου-λανθάνοντος περιεχομένου των επιλεγμένων δημοσιευμάτων (Κυριαζή, 1998, σσ.282-301). Η συγκεκριμένη μέθοδος συνίσταται στη μετατροπή λεκτικού ή άλλου συμβολικού υλικού σε ποσοτικά ή/και ποιοτικά δεδομένα, και

ανεξάρτητα από τη μορφή του περιεχομένου (οπτική εικόνα, γραπτός ή προφορικός λόγος) αποσκοπεί στο να προσφέρει έγκυρη και αξιόπιστη απάντηση στα ερωτήματα: «Ποιός είναι ο αποστολέας του υπό έρευνα μηνύματος και ποιά τα κίνητρα που τον ώθησαν σε αυτό;», «Ποιό είναι το περιεχόμενο του μηνύματος και ποιές οι γενικότερες κοινωνικές τάσεις που αντιπροσωπεύει;», «Ποιός είναι ο αποδέκτης του μηνύματος και ποιές οι επιπτώσεις του;» (Κυριαζή, 1998), για το λόγο αυτό η μέθοδος έχει συνδεθεί με την ανάλυση του γραπτού και του προφορικού λόγου στα πλαίσια των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας (άρθρα στον ημερήσιο Τύπο, τηλεοπτικά ή ραδιοφωνικά προγράμματα).

Ως μονάδα καταγραφής των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το υπό έρευνα θέμα με μονάδα συμφραζομένων αρχικά τη φράση, κατόπιν την παράγραφο και τέλος ολόκληρο το άρθρο.

Συνολικά αναλύθηκαν 43 άρθρα σχετικά με το υπό εξέταση θέμα. Το μεγαλύτερο μέρος των δημοσιευμάτων που αναλύθηκαν προέρχεται από το Ηλεκτρονικό Αρχείο Αθηναϊκού Τύπου του Ιδρύματος Μπότση (λήμματα: «μετανάστες και εγκληματικότητα») τριών αθηναϊκών εφημερίδων: Ελευθεροτυπία, Τα Νέα και Ελεύθερος Τύπος για το χρονικό διάστημα από Απρίλιο έως και Οκτώβριο του 1999. Επίσης έχουν χρησιμοποιηθεί και ορισμένα πιο πρόσφατα άρθρα από Μάιο έως Ιούλιο του 2000.

Η επιλογή των συγκεκριμένων εφημερίδων οφείλεται αφενός στο ότι κατέχουν τις πρώτες θέσεις στον πίνακα ημερήσιας κυκλοφορίας το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, και αφετέρου στο ότι θεωρούμε πως αντιπροσωπεύουν ένα ευρύ φάσμα απόψεων από τις λεγόμενες προοδευτικές–αντιρατσιστικές (λ.χ. Ελευθεροτυπία), έως τις θεωρούμενες ως συντηρητικές–ρατσιστικές (π.χ. Ελεύθερος Τύπος).

Ας μας επιτραπεί να ορίσουμε ως πρωτόκολλο παρατήρησης το ακόλουθο:

Πρωτόκολλο παρατήρησης

- 1.Εφημερίδα, τίτλος του άρθρου, σελίδα δημοσίευσης.
- 2.Αντικείμενο του άρθρου (λ.χ. ρεπορτάζ, συνέντευξη).
- 3.Πομπός μηνύματος (δημοσιογράφος, άλλο πρόσωπο).
- 4.Δέκτης μηνύματος (αναγνωστικό κοινό).
- 5.Εικόνα - αναπαράσταση (θετική, αρνητική, ουδέτερη).
- 6.Φόβος θυματοποίησης (εμφάνιση, απουσία, έμμεσος*).
- 7.Επικοινωνιακό σύστημα της εφημερίδας (διάδοση, μετάδοση, προπαγάνδα).

*Για τη διεξαγωγή της έρευνας μας ορίζουμε ως έμμεσο φόβο θυματοποίησης το αίσθημα της ανασφάλειας του πληθυσμού αναφορικά με την εγκληματική δράση των μεταναστών που προβάλλεται διακριτικά μέσα από ορισμένα δημοσιεύματα του Τύπου, ακόμη και στην περίπτωση που αυτά διοχετεύουν μια θετική εικόνα - αναπαράσταση των μεταναστών. Στην περίπτωση δηλαδή που ενώ στο δημοσίευμα δεν δηλώνεται ρητά ο φόβος θυματοποίησης, αλλά αναδεικνύεται από τη βασική ιδέα που αναπτύσσεται στο κείμενο, τότε θεωρούμε ότι πρόκειται για έμμεσο φόβο θυματοποίησης.

Έπειτα από την παρουσίαση των θεωρητικών υποθέσεων και της μεθοδολογίας που χρησιμοποιήσαμε για την διεξαγωγή της έρευνας μας, ας περάσουμε ευθύς αμέσως στην παράθεση των πορισμάτων της ανάλυσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

1. Τα πορίσματα της ανάλυσης.

Έπειτα από μια πρώτη ανάγνωση των δημοσιευμάτων και των τριών εφημερίδων, και στο πλαίσιο μιας ποσοτικοποίησης των αποτελεσμάτων, προέκυψε ότι η εικόνα-αναπαράσταση (θετική ή αρνητική) των μεταναστών σχετίζεται ευθέως ανάλογα με την εμφάνιση του φόβου θυματοποίησης του πληθυσμού. Συγκεκριμένα, διαπιστώνουμε ότι όταν η εικόνα-αναπαράσταση των οικονομικών μεταναστών η οποία διοχετεύεται μέσα από τα δημοσιεύματα του Τύπου είναι θετική, το γεγονός αυτό συνοδεύεται είτε από την ολική απουσία του φόβου θυματοποίησης είτε από την εμφάνιση ενός έμμεσου φόβου θυματοποίησης.

Αντίθετα, η αρνητική εικόνα-αναπαράσταση των οικονομικών μεταναστών συνοδεύεται, στην πλειοψηφία των άρθρων, από αναφορές που υποδηλώνουν την ύπαρξη ή την ενίσχυση του φόβου θυματοποίησης των ελλήνων πολιτών. Τέλος, όταν η εικόνα-αναπαράσταση των οικονομικών μεταναστών που διοχετεύεται από τα δημοσιεύματα των εφημερίδων ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, δηλαδή δεν είναι ούτε θετική ούτε αρνητική, αλλά προσεγγίζει την ουδετερότητα (λ.χ. απλή παρουσίαση της ειδησεογραφίας), τότε στην πλειοψηφία των άρθρων δεν εμφανίζεται σημαντικός φόβος θυματοποίησης.

Πιο αναλυτικά, από τα 43 άρθρα που χρησιμοποιήθηκαν για τη διεξαγωγή της έρευνας τα 12 συμβάλλουν στη συγκρότηση μιας θετικής αναπαράστασης των οικονομικών μεταναστών, τα 11 προβάλλουν μια αρνητική εικόνα των οικονομικών μεταναστών και τα υπόλοιπα 20 εμφανίζονται ως ουδέτερα. Εξετάζοντας τα 12 άρθρα που προβάλλουν μια θετική εικόνα για τους

οικονομικούς μετανάστες παρατηρούμε ότι στην πλειοψηφία τους δεν συνοδεύονται από την εμφάνιση του φόβου θυματοποίησης, ενώ σε περιορισμένο μόνο αριθμό άρθρων διακρίνεται έμμεσος φόβος θυματοποίησης.

Αντίθετα, παρατηρούμε ότι όταν η απεικόνιση των οικονομικών μεταναστών είναι αρνητική τότε στην πλειοψηφία των δημοσιευμάτων εκφράζεται ρητά ο φόβος θυματοποίησης των πολιτών (π.χ. διατυπώνεται η αναγκαιότητα λήψης μέτρων για την ασφάλεια των πολιτών). Τέλος, διαπιστώνουμε ότι όταν τα δημοσιεύματα διοχετεύουν μια πραγματική-ουδέτερη εικόνα των οικονομικών μεταναστών τότε τα περισσότερα δεν προβάλλουν φόβο θυματοποίησης (12 επί συνόλου 20). Τα άρθρα αυτά συμβάλλουν, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε, σε μια αποκατάσταση της αλήθειας όσον αφορά στην αναπαράσταση των μεταναστών. Οι διαπιστώσεις αυτές αποτυπώνονται σχηματικά στον Πίνακα 1. της ανάλυσης:

Πίνακας 1: Συσχετισμός αναπαράστασης με φόβο θυματοποίησης.

	Φόβος θυματοποίησης	Απουσία φόβου θυματοποίησης	Έμμεση θυματοποίηση
Θετική αναπαράσταση	1	7	4
Αρνητική αναπαράσταση	10	1	-
Ουδέτερη αναπαράσταση	6	12	2

Σε γενικές γραμμές αυτό το οποίο προκύπτει από την ανάγνωση των δημοσιευμάτων των τριών εφημερίδων είναι μια αισθητή διαφοροποίηση στην παρουσίαση του ζητήματος των οικονομικών μεταναστών. Συγκεκριμένα, η Ελευθεροτυπία είναι η μόνη από τις τρεις εφημερίδες, η αρθρογραφία της οποίας συμβάλλει στη δημιουργία μιας θετικής αναπαράστασης των αλλοδαπών (10 άρθρα επί συνόλου 24), αφού εκτός από την παρουσίαση του

καθημερινού αστυνομικού ρεπορτάζ (δηλ. περιστατικά εγκληματικότητας μεταναστών), εκφράζει απόψεις που επιχειρούν να αλλάξουν το κυρίαρχο στερεότυπο του «μετανάστη-εγκληματία», με την προβολή του στερεοτύπου του «μετανάστη-θύματος προκατάληψης και ρατσισμού», κάνοντας συχνές αναφορές στις περιπτώσεις καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με θύματα αλλοδαπούς, καθώς και στις περιπτώσεις εργασιακής εκμετάλλευσης των τελευταίων από τους Έλληνες εργοδότες.

Ταυτόχρονα, στην Ελευθεροτυπία εμφανίζονται και τα περισσότερα άρθρα που έχουν τη μορφή διαμαρτυρίας όσον αφορά στην αντιμετώπιση των μεταναστών στη χώρα μας, όπως για παράδειγμα στο άρθρο «Επίσημες πολιτικές της κυβέρνησης ο ρατσισμός και η ξενοφοβία;» (Ελευθεροτυπία, 8/7/1999), στο οποίο εκφράζεται η άποψη ότι «Η αγωνία της ανεργίας και ο φόβος της εγκληματικότητας είναι υπαρκτά προβλήματα για την ελληνική κοινωνία. Η μονομερής όμως χρέωση της ευθύνης στους οικονομικούς μετανάστες μας οδηγεί σε επικίνδυνα για τη χώρα μονοπάτια.». Τέλος στην Ελευθεροτυπία εντοπίζουμε και τα περισσότερα “ουδέτερα” άρθρα στα οποία η ειδησεογραφία περιορίζεται στην απλή περιγραφή του αστυνομικού δελτίου αναφορικά με την εγκληματικότητα των μεταναστών και τα οποία αποδίδουν μια πιο ρεαλιστική-πραγματική εικόνα του φαινομένου αυτού.

Όσον αφορά στην αρθρογραφία των Νέων, παρατηρούμε ότι τα άρθρα που διοχετεύουν μια θετική εικόνα των οικονομικών μεταναστών περιορίζονται σε σύγκριση με την Ελευθεροτυπία (2 επί συνόλου 11) για τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο που εξετάζουμε. Από την άλλη πλευρά, διαπιστώνουμε και την ολοκληρωτική απουσία άρθρων στη συγκεκριμένη εφημερίδα που σχηματίζουν αρνητική εικόνα για τους μετανάστες. Τέλος, τα περισσότερα άρθρα της εφημερίδας Τα Νέα προσεγγίζουν το ζήτημα της μετανάστευσης-εγκληματικότητας με τρόπο ουδέτερο, ο οποίος συνίσταται στην απλή παρουσίαση της σχετικής ειδησεογραφίας.

Τέλος, εξετάζοντας τη αρθρογραφία του Ελεύθερου Τύπου

διαπιστώνουμε την ολική έλλειψη άρθρων τα οποία προβάλλουν μια θετική εικόνα των οικονομικών μεταναστών. Αντίθετα, το σύνολο των άρθρων του Ελεύθερου Τύπου μοιράζεται εξίσου στις άλλες δύο κατηγορίες, δηλαδή στα άρθρα που συνθέτουν μια αρνητική εικόνα για τους μετανάστες και στα άρθρα που αναφέρονται στο ζήτημα αυτό με ουδέτερο τρόπο. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται σχηματικά στον Πίνακα 2. της ανάλυσης:

Πίνακας 2: Συσχετισμός προβαλλόμενης εικόνας και εφημερίδας.

	Εικόνα θετική	Εικόνα αρνητική	Εικόνα Ουδέτερη
Ελευθεροτυπία	10	6	8
Τα Νέα	2	-	9
Ελεύθερος Τύπος	-	4	4

Στη συνέχεια, εξετάζοντας τις κύριες μετρήσεις της ανάλυσης μας, όπως προκύπτουν από τις υποθέσεις που διατυπώσαμε, διερευνούμε την ύπαρξη ή την απουσία του φόβου θυματοποίησης μέσα από την αρθρογραφία των εφημερίδων.

Στην Ελευθεροτυπία τα άρθρα χωρίζονται σε δύο κύριες κατηγορίες όπου στην πρώτη εμφανίζεται ρητά ο φόβος θυματοποίησης (σε 10 άρθρα επί συνόλου 24), ενώ στη δεύτερη απουσιάζει. Επιπροσθέτως σχηματίζεται άλλη μια μικρότερη κατηγορία άρθρων (3 άρθρα), στα οποία εμφανίζεται ο φόβος θυματοποίησης με ένα έμμεσο τρόπο.

Στην περίπτωση των Νέων, παρατηρούμε μια διαφοροποίηση καθώς στην πλειοψηφία των άρθρων (7 επί συνόλου 11) ο φόβος θυματοποίησης απουσιάζει, ενώ σε 2 άρθρα εμφανίζεται με έμμεσο μόνο τρόπο.

Τέλος, στην αρθρογραφία του Ελεύθερου Τύπου (συντηρητικός λόγος) στο μεγαλύτερο ποσοστό των άρθρων (5 επί συνόλου 8) εμφανίζεται ρητά ο

φόβος θυματοποίησης ενός τμήματος του ελληνικού πληθυσμού. Τα αποτελέσματα αυτά διακρίνονται σχηματικά στον Πίνακα 3. της ανάλυσης:

Πίνακας 3: Εμφάνιση φόβου θυματοποίησης ανά εφημερίδα.

	Φόβος θυματοποίησης	Απουσία φόβου θυματοποίησης	Έμμεση θυματοποίησης
Ελευθεροτυπία	10	11	3
Τα Νέα	2	7	2
Ελεύθερος Τύπος	5	3	-

Συγκρίνοντας τα δημοσιεύματα των τριών εφημερίδων ως προς το περιεχόμενο των ειδήσεων που αφορούν στους μετανάστες και την εκπροσωπούμενη απ' αυτούς εγκληματικότητα, παρατηρούμε ότι η Ελευθεροτυπία επιχειρεί να προσεγγίσει το θέμα της μετανάστευσης-εγκληματικότητας με μεγαλύτερη αξιοπιστία και εγκυρότητα μέσα από έναν πλουραλισμό στην αρθρογραφία, η οποία σε γενικές γραμμές περιλαμβάνει την παρουσίαση του αστυνομικού δελτίου (στην χρονική περίοδο διεξαγωγής της έρευνας μας πλήθος άρθρων αναφέρεται στο περιστατικό της απαγωγής του λεωφορείου από τον «Αλβανό» Αρμπίν Σούφα), τη δημοσίευση ερευνών που αναφέρονται στην εγκληματικότητα των εθνοτικών ομάδων, συνεντεύξεις και απόψεις πολιτικών και ειδικών που σχετίζονται με το ζήτημα αυτό, καθώς και διαμαρτυρίες-παρεμβάσεις διαφόρων φορέων με αντιρατσιστικό λόγο.

Ο πλουραλισμός στην πληροφόρηση χαρακτηρίζει και την αρθρογραφία των Νέων, η οποία περιλαμβάνει αστυνομικό ρεπορτάζ, έρευνες σχετικές με το προφίλ και τις διακυμάνσεις της αλλοδαπής και της εγχώριας εγκληματικότητας, και συνεντεύξεις-απόψεις ειδικών που σχετίζονται με το ζήτημα με στόχο την αντικειμενικότερη πληροφόρηση. Από την άλλη, παρατηρούμε ότι στην αρθρογραφία των Νέων απουσιάζουν τελείως τα άρθρα

που έχουν τη μορφή παρέμβασης-διαμαρτυρίας (αντιρατσιστικές οργανώσεις) και αποσκοπούν στην αποκατάσταση της αλήθειας σχετικά με το θέμα των μεταναστών.

Σε αντιδιαστολή με τις δύο προηγούμενες εφημερίδες, στην αρθρογραφία του Ελεύθερου Τύπου το θέμα της εγκληματικότητας των μεταναστών προσεγγίζεται μέσα από την επαναλαμβανόμενη αναφορά στην εγκληματική δραστηριότητα των τελευταίων (αστυνομικό δελτίο). Ταυτόχρονα, στην ίδια εφημερίδα διαπιστώνουμε την ύπαρξη άρθρων που διενεργούν προπαγάνδα εναντίον των μεταναστών χρεώνοντας σε αυτούς τη ραγδαία αύξηση της εγκληματικότητας που παρατηρείται στην Ελλάδα κατά την τελευταία δεκαετία.

Στην συνέχεια, εξετάζοντας το επικοινωνιακό σύστημα που χρησιμοποιεί η κάθε εφημερίδα με βάση την προαναφερθείσα τυπολογία του Moscovici, παρατηρούμε ότι σε γενικές γραμμές οι προοδευτικές εφημερίδες (Ελευθεροτυπία, Νέα) χρησιμοποιούν κυρίως τη διάδοση και σε μικρότερο βαθμό τη μετάδοση προκειμένου να ενημερώσουν και να διαμορφώσουν την κοινή γνώμη. Από την άλλη, ο συντηρητικός λόγος (Ελεύθερος Τύπος) χρησιμοποιεί σχεδόν εξίσου την διάδοση και την μετάδοση ενώ σε κάποιες περιπτώσεις (μικρό ποσοστό) χρησιμοποιεί και την προπαγάνδα με σκοπό να επηρεάσει.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, στα πλαίσια των προοδευτικών εφημερίδων (Ελευθεροτυπία, Νέα) η μετάδοση χρησιμοποιείται με στόχο την αντικειμενικότερη πληροφόρηση του ελληνικού πληθυσμού σχετικά με το ζήτημα της εγκληματικότητας των οικονομικών μεταναστών στο πλαίσιο μιας εκστρατείας κατά των ρατσιστικών και ξενοφοβικών στάσεων και συμπεριφορών. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι, οι εφημερίδες αυτές χρησιμοποιούν τη μετάδοση αποκλειστικά με σκοπό τη διαμόρφωση μιας θετικότερης αναπαράστασης των οικονομικών μεταναστών. Αντίθετα, στα πλαίσια του Ελεύθερου Τύπου, η μετάδοση χρησιμοποιείται ως όπλο του

εθνικισμού με στόχο τη διαστρέβλωση της πραγματικότητας, τη δημιουργία κλίματος ανασφάλειας και τελικά τον σχηματισμό μιας αρνητικής εικόνας των οικονομικών μεταναστών, οι οποίοι εμφανίζονται ως οι κύριοι αίτιοι των σοβαρότερων κοινωνικών προβλημάτων της ελληνικής κοινωνίας. Ο πίνακας 4. της ανάλυσης επιβεβαιώνει τα παραπάνω:

Πίνακας 4: Επικοινωνιακό σύστημα ανά εφημερίδα.

	Διάδοση	Μετάδοση	Συνδυασμός
Ελευθεροτυπία	13	1	10
Τα Νέα	8	2	1
Ελεύθερος Τύπος	5	2	1

Έχοντας ολοκληρώσει την ποσοτική επεξεργασία των δεδομένων, στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε μια ποιοτική ερμηνεία των κυριοτέρων πορισμάτων της ανάλυσης.

2. Ποιοτική ερμηνεία των ερευνητικών πορισμάτων.

Η ερμηνεία των πορισμάτων της ανάλυσης οργανώθηκε γύρω από δύο θεματικές ενότητες που συγκροτούν το υπό έρευνα αντικείμενο. Η πρώτη θεματική ενότητα αναφέρεται στην εικόνα-αναπαράσταση των οικονομικών μεταναστών που διοχετεύεται στον πληθυσμό μέσα από τα δημοσιεύματα του Τύπου, ενώ η δεύτερη θεματική ενότητα ασχολείται με τις αναπαραστάσεις της ανασφάλειας (ή αλλιώς το φόβο θυματοποίησης) του πληθυσμού που είναι αποτέλεσμα της προσλαμβανόμενης αυτής εικόνας.

Α. Εικόνα-αναπαράσταση των οικονομικών μεταναστών.

Ως γενική διαπίστωση, από την ανάγνωση των δημοσιευμάτων των τριών εφημερίδων του ημερήσιου αθηναϊκού Τύπου, προκύπτει ότι η εικόνα-αναπαράστασή των οικονομικών μεταναστών διοχετεύεται στον πληθυσμό μέσα από δύο κυρίαρχα στερεοτυπικά σχήματα. Συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι η εικόνα των οικονομικών μεταναστών κατασκευάζεται στερεοτυπικά μέσα από την αρθρογραφία και διαφοροποιείται ανάλογα με το φάσμα των απόψεων που αντιπροσωπεύει η κάθε εφημερίδα.

Ο συντηρητικός-ρατσιστικός λόγος αντιμετωπίζει την έλευση των μεταναστών σαν καταστροφή για την ελληνική κοινωνία, συνδέει την παρουσία των μεταναστών με τη ραγδαία αύξηση της εγκληματικότητας και, μέσω της δραματοποιημένης παρουσίασης προσώπων και γεγονότων, συγκροτεί το στερεότυπο του μετανάστη-επικίνδυνου εγκληματία. Η ειδησεογραφία στη συντηρητική της εκδοχή εγκλωβίζεται στις πρακτικές του εντυπωσιασμού και της δραματοποίησης των γεγονότων.

Αυτό καθίσταται εύκολα ορατό στην αρθρογραφία του Ελεύθερου Τύπου, όπου κυριαρχεί η υπερβολή και η μονοδιάστατη θεώρηση του ζητήματος των οικονομικών μεταναστών. Συγκεκριμένα, η εικόνα – αναπαράσταση του μετανάστη που διαμορφώνει ο αναγνώστης μέσα από τα δημοσιεύματα του Ελεύθερου Τύπου οργανώνεται στη βάση της εθνικής ταυτότητας των υποκειμένων στα πλαίσια της διομαδικής διαφοροποίησης και σύγκρισης. Η εθνική ταυτότητα των μεταναστών υποβιβάζεται σε σύγκριση με την ελληνική και συνδέεται συμβολικά με συγκεκριμένες εγκληματικές δραστηριότητες μέσα από την προβολή εικόνων και την ταυτόχρονη σημασιοδότησή τους. Η διαδικασία της αντικειμενοποίησης η οποία τροφοδοτεί την αναπαράσταση συμβάλλει στην νοηματική σύνδεση των εννοιών μετανάστευση-εγκληματικότητα και του μετανάστη-εγκληματία. Η έννοια σύμβολο

“εγκληματικότητα” μέσα από τα δημοσιεύματα του Ελεύθερου Τύπου μετατρέπεται σχηματικά σε μια ορατή απειλή για την ελληνική κοινωνία, η οποία συνδέεται άμεσα με την παρουσία και τη δράση των μεταναστών. Στη συνέχεια, μέσω της διαδικασίας της επικέντρωσης, ταξινομούνται τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά της εθνικής καταγωγής των μεταναστών και συνδέονται με την εγκληματική δραστηριότητα.

Κατ’ αυτόν τον τρόπο συγκροτείται η κοινωνική αναπαράσταση του οικονομικού μετανάστη μέσα από το ακόλουθο συνειρμικό σχήμα σκέψης που αναπτύσσεται στην ειδησεογραφία του Ελεύθερου Τύπου:

Μετανάστης / παράνομος / επικίνδυνος / αδίστακτος / «κακού φυράματος» / κακοποιός / φονιάς / μαφιόζος / εγκληματίας...

Η αρνητική στερεοτυπική απεικόνιση των οικονομικών μεταναστών μέσα από τα δημοσιεύματα του Ελεύθερου Τύπου ενισχύεται από την συνειδητή χρησιμοποίηση συγκεκριμένου λεξιλογίου και από την ποιότητα των χαρακτηρισμών που τους αποδίδονται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αναφορά στους οικονομικούς μετανάστες του δημοσιογράφου Πασαλάρη Χ., ο οποίος σε άρθρο-διαμαρτυρία που δημοσιεύθηκε στον Ελεύθερο Τύπο τους αποκαλεί «αδίστακτους επιδρομείς», αρκετοί από τους οποίους είναι «πρωτόγονοι φονιάδες», «αδυσώπητοι συμμορίτες», «τυφλά όργανα του οργανωμένου εγκλήματος» κ.α. (Ελεύθερος Τύπος, 2/7/1999).

Ένα ακόμη παράδειγμα στερεοτυπικής απεικόνισης των οικονομικών μεταναστών διακρίνεται στο άρθρο του φιλόλογου-ιστορικού Σαράντου Ι. Καργάκου με τίτλο «Νύχτα αίματος»!. Στο συγκεκριμένο άρθρο, που δημοσιεύθηκε στον Ελεύθερο Τύπο, ο καθηγητής χαρακτηρίζει τους μετανάστες ως ένα «συρφετό ανθρώπων, χωρίς ταυτότητα και στοιχειά ποιότητας, δυστυχισμένων μεν, αδίστακτων δε, σε βαθμό που να σκοτώνουν», ενώ σε άλλο σημείο της αναφοράς του, τους αποκαλεί ως ένα «πολτώδες και δυσώδες από δηλητηριώδεις χημικές ζυμώσεις πληθυσμιακό αμάρευμα» το οποίο πρέπει να αποκοπεί από την ελληνική κοινωνία (Ελεύθερος Τύπος,

31/10/1999).

Στην διαμόρφωση της αρνητικής στερεοτυπικής απεικόνισης των μεταναστών συμβάλλει κατά ένα ποσοστό και η αισθητική μορφή των δημοσιευμάτων του Ελεύθερου Τύπου τα οποία, στην πλειοψηφία τους, χρησιμοποιούν μεγάλα τυπογραφικά στοιχεία με εντυπωσιακούς τίτλους που δίνουν μια συγκινησιακή διάσταση στην είδηση. Ένα ακόμη στοιχείο που παρατηρούμε στα δημοσιεύματα του Ελεύθερου Τύπου είναι η χρησιμοποίηση φωτογραφιών οι οποίες παρουσιάζονται σαν μια άμεση απόδοση του πραγματικού προκαλώντας με τη σειρά τους συναισθηματική ένταση και διαστρέβλωση της πραγματικότητας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, συγκροτείται μέσα από την αρθρογραφία του Ελεύθερου Τύπου το εγκληματικό στερεότυπο των οικονομικών μεταναστών το οποίο φαίνεται να προκαλεί τη λανθάνουσα ξενοφοβική προδιάθεση της ελληνικής κοινωνίας η οποία μεταφράζεται σε ένα γενικότερο κλίμα εχθρότητας προς το «διαφορετικό».

Σε αντιδιαστολή με τη μονοδιάστατη αρνητική στερεοτυπική αναπαράσταση των οικονομικών μεταναστών μέσα από τον συντηρητικό Τύπο, το περιεχόμενο του προοδευτικού λόγου χαρακτηρίζεται από την παράλληλη συνύπαρξη δύο τάσεων, της αναπαραγωγής του εγκληματικού στερεοτύπου των μεταναστών από τη μια, και της ταυτόχρονης συγκρότησης και προβολής ενός διαφορετικού στερεοτύπου των τελευταίων, από την άλλη. Σε γενικές γραμμές, παρατηρούμε ότι η αρθρογραφία στην προοδευτική- αντιρατσιστική της εκδοχή αντιμετωπίζει με πιο ήπιο τρόπο το ζήτημα των οικονομικών μεταναστών μέσα από μια αντικειμενικότερη και πληρέστερη πληροφόρηση.

Αυτό καθίσταται ορατό στην ειδησεογραφία της Ελευθεροτυπίας και των Νέων όπου έκτος από την παρουσίαση περιστατικών του αστυνομικού δελτίου γίνονται συχνές αναφορές και στην κοινωνική πραγματικότητα που βιώνουν οι οικονομικοί μετανάστες στην Ελλάδα, καθώς και στους παράγοντες που τους οδηγούν στην διάπραξη συγκεκριμένων εγκλημάτων. Πιο αναλυτικά, όσον αφορά στην πρώτη τάση παρατηρούμε ότι η Ελευθεροτυπία αλλά και τα Νέα

υπακούοντας στην λογική της θεματοποίησης, δηλαδή της επιλογής και παρουσίασης θεμάτων για τα οποία υπάρχει δημόσιο ενδιαφέρον, και στα κριτήρια της επικαιρότητας και του εντυπωσιασμού, αφιερώνουν σημαντικό χώρο στην παρουσίαση περιστατικών εγκληματικότητας από το ημερήσιο αστυνομικό δελτίο με δράστες μετανάστες. Η συχνή αναφορά στην εγκληματικότητα των μεταναστών μέσα από τα δημοσιεύματα των δύο εφημερίδων επιτρέπει τη συμβολική σύνδεση των εννοιών μετανάστευση-εγκληματικότητα και συμβάλλει στη διαμόρφωση και αναπαραγωγή του στερεοτύπου του μετανάστη - εγκληματία. Ο τρόπος διαπραγμάτευσης των περιστατικών εγκληματικότητας των μεταναστών, η τεχνική της αφήγησης, και η χρησιμοποίηση συγκεκριμένου λεξιλογίου προκαλούν και εδώ συγκινησιακή ένταση και καλλιεργούν την αρνητική αναπαράσταση των οικονομικών μεταναστών.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα το άρθρο του Κανή Ν. με τίτλο «Τον εκτέλεσαν και μετά τον λήστεψαν» στο οποίο οι μετανάστες παρουσιάζονται ως «αδίστακτοι ληστές» με «απίστευτη ψυχρότητα» (Ελευθεροτυπία, 24/6/1999). Ένα ακόμη παράδειγμα στερεοτυπικής απεικόνισης μεταναστών διακρίνεται στο άρθρο του Κυριακόπουλου Κ. και της Μώρου Α. με τίτλο «Φαρ Ουέστ στη Μάνδρα» στο οποίο οι δράστες (μετανάστες) χαρακτηρίζονται ως «επικίνδυνοι κακοποιοί», «οπλισμένοι με καλάσνικοφ και αδίστακτοι» (Ελευθεροτυπία, 29/6/2000). Τέλος, σε άρθρο στα Νέα με τίτλο «Επικίνδυνες συμμορίες αλλοδαπών», το οποίο αναφέρεται στην ενδοκοινοτική εγκληματικότητα των εθνοτικών ομάδων, παρατηρούμε μια διαφοροποίηση στην απεικόνιση διαφορετικών εθνικών ομάδων.)

Συγκεκριμένα, διαπιστώνουμε ότι η στερεοτυπική απεικόνιση οργανώνεται με βάση την εθνική καταγωγή των μεταναστών. Η εθνοτική ομάδα των Αλβανών προβάλλεται ως η πλέον επικίνδυνη, ενώ άλλες ομάδες (Πακιστανοί, Ινδοί) προβάλλονται ως αποδέκτες-στόχοι της εγκληματικότητας των ομοεθνών τους. Χαρακτηριστικά αναφέρονται για τους Αλβανούς «Σκηνές

φρίκης που έχουν ένα κοινό σημείο. Θύτες και θύματα είναι αλλοδαποί, στην πλειονότητα τους Αλβανοί... που επιτίθενται με αγριότητα και ληστεύουν τα θύματα τους, χωρίς να κάνουν διάκριση στους ομοεθνείς τους! Κίνητρο η ληστεία, το φτωχό μεροκάματο του αλλοδαπού εργαζομένου. Για τις αδιάστακτες συμμορίες, οι ομοεθνείς τους και οι άλλες μειονότητες που ζούν και εργάζονται σε όλη τη χώρα, αποτελούν τον εύκολο στόχο», ενώ σε άλλο σημείο αναφέρεται ότι «Πρόκειται για περιστατικά κλιμακούμενης βίας, που συναντάμε καθημερινά πλέον σε όλη τη χώρα. Οι δράστες συνήθως είναι νεαρής ηλικίας που δεν έχουν ηθικές αναστολές...».

Αντίθετα, άλλες μειονοτικές ομάδες προβάλλονται με πιο ποιοτικά ιδιοσυγκρασιακά στοιχεία «Στις περισσότερες περιπτώσεις στόχος των επιθέσεων τους (Αλβανών) είναι οι φιλήσυχοι Πακιστανοί και Ινδοί εργάτες που κατά κύριο λόγο βγάζουν το ψωμί τους... των Μεσογείων», οι οποίοι σε άλλο σημείο χαρακτηρίζονται ως «θύματα της εγκληματικής δραστηριότητας άλλων ομάδων, αδύναμοι να αντιδράσουν και να ζητήσουν τη βοήθεια των αστυνομικών αρχών» (Τα Νέα, 22/6/1999).

Από τα παραδείγματα αυτά, γίνεται αντιληπτό ότι η εθνικότητα των μεταναστών συνδέεται με ορισμένα τυπικά ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά τα οποία υποτίθεται ότι προσδιορίζουν τη συμπεριφορά τους. Ο Τύπος στην περίπτωση αυτή επικαλείται την εθνική καταγωγή των μεταναστών προκειμένου να ερμηνεύσει την εγκληματική δραστηριότητα τους. Με τον τρόπο αυτό και ο προοδευτικός Τύπος (Ελευθεροτυπία, Νέα) διαμορφώνει και αναπαράγει το κυρίαρχο εγκληματικό στερεότυπο του απειλητικού "ξένου".

Αναφορικά με τη δεύτερη τάση που εμφανίζεται στα πλαίσια του προοδευτικού Τύπου (Ελευθεροτυπία, Νέα), αυτή συνίσταται στην διαμόρφωση και προβολή ενός διαφορετικού στερεοτύπου των οικονομικών μεταναστών. Συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι η δημοσιογραφική γραφή στην προοδευτική της εκδοχή επιχειρεί να αναλύσει σε μεγαλύτερο βάθος τα πραγματικά αίτια της εγκληματικότητας και τα ποσοστά εμπλοκής σε αυτήν

των εθνοτικών ομάδων. Ο πλουραλισμός στην αρθρογραφία σχετικά με την εγκληματικότητα των οικονομικών μεταναστών συνεπικουρεί προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς στα εν λόγω δημοσιεύματα περιγράφεται με περισσότερο ρεαλισμό η κοινωνική πραγματικότητα που βιώνουν οι οικονομικοί μετανάστες στην Ελλάδα. Ο κοινωνικός αποκλεισμός των τελευταίων, και η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εις βάρος τους, τόσο από τις ελληνικές Αρχές όσο και από μια μερίδα του ελληνικού πληθυσμού, περιγράφονται με σκοπό την απόδοση της αλήθειας.

Παραδείγματα άρθρων που κινούνται προς την κατεύθυνση μιας πιο ρεαλιστικής αναπαράστασης των οικονομικών μεταναστών εμφανίζονται στην Ελευθεροτυπία και στα Νέα. Πιο αναλυτικά, στο άρθρο της Ελευθεροτυπίας με τίτλο «Ο ρατσισμός γεννάει το φόβο-η αλληλεγγύη την ελπίδα» αναφέρεται ότι είναι σκόπιμο «να μιλήσουμε και για την εγκληματικότητα σε βάρος του μετανάστη, για όλα εκείνα για τα οποία κλείνει τα μάτια η κοινωνία μας, τους εκβιασμούς, την εκμετάλλευση, τα γελοία μεροκάματα, τις κακοποιήσεις, την αναγκαστική πορνεία, τους βιασμούς, τις εξωστρακισμένες σφαίρες, ένστολων και μη, που δεν γίνονται ποτέ πρωτοσέλιδο και που οι δράστες τους συχνά δεν θα κάτσουν ούτε μια μέρα στη φυλακή, ακόμη κι αν φτάσουν στο εδώλιο» (Ελευθεροτυπία, 8/7/1999).

Ακολούθως, στο άρθρο της Αλφιέρη Σ. (Βουλευτή του ΣΥΝ) που δημοσιεύεται στην Ελευθεροτυπία με τίτλο «Επίσημες πολιτικές της κυβέρνησης ο ρατσισμός και η ξενοφοβία;» αναφέρεται ότι «Οι εικόνες βίας που προβάλλει η τηλεόραση και οι κατασταλτικές πολιτικές που εφαρμόζει η κυβέρνηση για την αντιμετώπιση των εθνοτικών ομάδων δημιουργούν εντυπώσεις και καλλιεργούν κλίμα ρατσισμού και ξενοφοβίας, αφήνοντας μας την εντύπωση ότι όλοι οι μετανάστες είναι εγκληματίες», ενώ σε άλλο σημείο επισημαίνεται ότι «Η κυβέρνηση πρέπει να το καταλάβει, ότι η καταγωγή, η θρησκεία, το φύλο και το DNA δεν είναι τα σύγχρονα χαρακτηριστικά ενός εγκληματία», και αφού γίνεται λόγος για τα φαινόμενα «μαύρης εργασίας» και

«σύγχρονης σκλαβιάς» των μεταναστών, ως επίλογος διατυπώνεται η άποψη ότι «Η αγωνία της ανεργίας και ο φόβος της εγκληματικότητας είναι προβλήματα υπαρκτά για την ελληνική κοινωνία. Η μονομερής όμως χρέωση της ευθύνης στους οικονομικούς μετανάστες μας οδηγεί σε επικίνδυνα για τη χώρα μονοπάτια... Η υποτίμηση της αξίας της ανθρώπινης ζωής μας οδηγεί σε άλλους πολιτισμούς, που σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να υπερασπιστούν οι σύγχρονοι Έλληνες και Ελληνίδες. Στη χώρα μας δεν έχει θέση ρατσισμός και η ξενοφοβία...» (Ελευθεροτυπία, 8/7/1999).

Τέλος, και στα Νέα στο άρθρο του δημοσιογράφου Τζάθα Δ. με τίτλο «Κράτησε αποστάσεις ο Πάγκαλος», το οποίο αναφέρεται στις δηλώσεις του πρώην Υπουργού Εξωτερικών στη Βουλή αναφορικά με το ζήτημα της εγκληματικότητας των μεταναστών, επισημαίνεται (από τον Πάγκαλο) ότι «Πρέπει να αποφύγουμε πάση θυσία να συνδέουμε την οικονομική μετανάστευση με την εγκληματικότητα», διότι είναι πιθανό να εμφανιστούν στο μέλλον και στην Ελλάδα «φαινόμενα λεπενισμού».

Συμπερασματικά, γίνεται αντιληπτό ότι μέσα από την αρθρογραφία του προοδευτικού Τύπου (Ελευθεροτυπία, Νέα) διοχετεύεται μια ευρύτερη πληροφόρηση αναφορικά με το φαινόμενο της εγκληματικότητας των οικονομικών μεταναστών. Ο προοδευτικός λόγος με αυτόν τον τρόπο συγκροτεί και προβάλλει ένα διαφορετικό στερεότυπο του οικονομικού μετανάστη το οποίο αποσκοπεί στη μείωση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας και συμβάλλει στην θετική του αναπαράσταση:

Μετανάστης / καλός / φτωχός / εξαθλιωμένος / υπό εκμετάλλευση / θύμα ρατσισμού-ξενοφοβίας-προκατάληψης...

Στην πραγματικότητα, κατά την άποψη μας, η συγκρότηση και προβολή του στερεοτύπου αυτού των οικονομικών μεταναστών δεν εμποδίζει την “δαιμονοποίηση” και κατά συνέπεια την αρνητική αναπαράσταση των τελευταίων. Τα ιδιαίτερα κοινωνικά χαρακτηριστικά των μεταναστών τους καθιστούν “διαφορετικούς” και κατ’επέκταση “απειλητικούς” για τον ντόπιο

πληθυσμό. Η επικινδυνότητα των εθνοτικών ομάδων κατασκευάζεται από τον Τύπο μέσα από την επαναλαμβανόμενη προβολή συγκρουσιακών εικόνων της πραγματικότητας (βία, εγκλήματα) και τη σύνδεση τους με την παρουσία και δράση των ομάδων αυτών. Οι μετανάστες μέσα από τα δημοσιεύματα του Τύπου προσλαμβάνονται ως ένα “ξένο” σώμα, που κινείται μέσα στην ελληνική κοινωνία, το οποίο προκαλεί τα όποια κοινωνικά προβλήματα παρουσιάζονται (ανεργία, εγκληματικότητα κ.α.), με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός συλλογικού πανικού που ουδετεροποιεί ηθικά το ρατσισμό και τις συμπεριφορές διάκρισης εναντίον τους.

B. Αναπαραστάσεις ανασφάλειας (Φόβος θυματοποίησης) του πληθυσμού.

Σε γενικές γραμμές, διαπιστώνουμε ότι ο αθηναϊκός Τύπος δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο φαινόμενο της αύξησης της εγκληματικότητας που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, φαινόμενο που κατά γενική ομολογία έχει προκαλέσει ένα αίσθημα συλλογικής ανασφάλειας στον πληθυσμό. Στην αρθρογραφία των εφημερίδων η εγκληματικότητα αυτή συνδέεται, τις περισσότερες φορές, με το κύμα των οικονομικών μεταναστών που εισήλθε στη χώρα από το 1989 έως σήμερα. Ο βαθμός συσχετισμού της εγκληματικότητας με τη μετανάστευση διαφοροποιείται μεταξύ των εφημερίδων αλλά και μεταξύ διαφορετικών άρθρων της ίδιας εφημερίδας ανάλογα με την περίπτωση, και αντιστοίχως ενισχύει ή μειώνει το αίσθημα συλλογικής ανασφάλειας του πληθυσμού αναφορικά με τον ενδεχόμενο κίνδυνο θυματοποίησης.

Η δημοσιογραφική γραφή στη συντηρητική της εκδοχή (Ελεύθερος Τύπος) ακολουθεί μια σταθερή γραμμή ως προς την παρουσίαση της εγκληματικότητας την οποία συνδέει άμεσα με την είσοδο στην Ελλάδα των οικονομικών μεταναστών. Η αρνητική στερεοτυπική αναπαράσταση των οικονομικών μεταναστών που διαμορφώνεται και διοχετεύεται μέσα από τα

δημοσιεύματα του Ελεύθερου Τύπου έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία στο συλλογικό υποσυνείδητο ενός αισθήματος μειωμένης δημόσιας ασφάλειας. Η αναπαραγωγή του στερεοτύπου του μετανάστη-εγκληματία ενισχύει τον φόβο του εγκλήματος και προκαλεί την ιστορικά λανθάνουσα ξενοφοβική προδιάθεση ενός τμήματος του ελληνικού πληθυσμού. Το συλλογικό συναίσθημα του φόβου θυματοποίησης βιώνεται καθημερινά και σταδιακά οδηγεί στην έλπιση ανεκτικότητας προς τους οικονομικούς μετανάστες οι οποίοι θεωρούνται ως οι κύριοι υπαίτιοι για την ραγδαία αύξηση της εγκληματικότητας.

Αυτό καθίσταται ορατό στο άρθρο του δημοσιογράφου Κατράκη Ν. που δημοσιεύτηκε στον Ελεύθερο Τύπο με τίτλο «Στοιχεία - φωτιά για την εγκληματικότητα» όπου αναφέρονται οι δηλώσεις του κ. Π. Δημόπουλου (εισαγγελέα του Αρείου Πάγου) αναφορικά με το φαινόμενο της αύξησης της εγκληματικότητας, σύμφωνα με τον οποίο «Η ελληνική κοινωνία από παράδοση φιλόξενη και αλληλέγγυα προς τους γείτονες της, υποδέχεται τους ανθρώπους αυτούς (μετανάστες) και προσπαθεί να τους εντάξει στις δομές της. Έχει όμως εξαντλήσει τα όρια της αντοχής της. Αντιμετωπίζει πρόβλημα ασφάλειας και προστασίας των κατοίκων της, δεδομένου ότι πολλά από τα εισρέοντα πρόσωπα, είτε από ανάγκη είτε από συνήθεια ρέπουν προς το έγκλημα» (Ελεύθερος Τύπος, 31/10/1999).

Μια απόπειρα διαστρέβλωσης της κοινωνικής πραγματικότητας του εγκλήματος η οποία οδηγεί στη δαιμονοποίηση των οικονομικών μεταναστών και τροφοδοτεί τις αναπαραστάσεις ανασφάλειας του πληθυσμού διακρίνεται και στο άρθρο του δημοσιογράφου Πασαλάρη Χ. με τίτλο «Κάλλιο με ένα όπλο στο χέρι παρά με το σώβρακο λερωμένο» στο οποίο αναφέρεται ότι «Έτσι και χειρότερα διαγράφεται το μέλλον της δόλιας πατρίδας μας, κύριοι της εξουσίας, σεις που ανοίξατε διάπλατες τις πόρτες της Ελλάδας εδώ και εννέα χρόνια, για να εισβάλουν οι ορδές των Βαλκανίων προσφύγων, με αποτέλεσμα να τιναχθεί στα ύψη η εγκληματικότητα και να αμπαρωθεί ο κόσμος στα σπίτια

του, βέβαιος ότι τελεί πάλι υπό κατοχή». Το συγκεκριμένο άρθρο στη συνέχεια λαμβάνει τη μορφή διαμαρτυρίας προς την ελληνική κυβέρνηση και τις Αστυνομικές Αρχές αναφορικά με την ανεπάρκεια των μέτρων αποτελεσματικής αντιμετώπισης του «φοβερού» και «τρομερού» κύματος εγκληματικότητας που έρχεται από το Βορρά, ενώ παροτρύνει τους πολίτες να πάρουν το νόμο στα χέρια τους προκειμένου να αισθάνονται ασφαλείς. Το παρακάτω απόσπασμα είναι ενδεικτικό: «εώς ότου η Αστυνομία μας μετατραπεί από... νροπαλή κορασίδα σε φόβητρο των κακοποιών, οι Έλληνες είναι υποχρεωμένοι να πάρουν το νόμο στα χέρια τους και να τσακίσουν αλύπητα τους εγκληματίες, ανεξαρτήτως χρώματος, θρησκείας, εθνικότητας και γλώσσας. Κι αν είναι να πέσουν θύματα κάποιου Αλβανού σφαγέα, καλύτερα να πέσουν με την καραμπίνα στο χέρι παρά με το βρακί τους λερωμένο...» (Ελεύθερος Τύπος, 2/7/1999).

Συμπερασματικά, εξετάζοντας την αρθρογραφία του Ελεύθερου Τύπου παρατηρούμε ότι η αύξηση της εγκληματικότητας αποδίδεται αποκλειστικά στην έλευση των οικονομικών μεταναστών στην Ελλάδα. Επιπλέον ο τρόπος παρουσίασης της εγκληματικότητας των τελευταίων επικεντρώνεται στον τρόπο τέλεσης της πράξης (περιστατικά εγκληματικότητας από το αστυνομικό δελτίο) και στην καταδίκη των δραστών μέσα από δραματικές αφηγήσεις γεμάτες ένταση και συναισθηματισμό.

Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες διαβιώνουν οι οικονομικοί μετανάστες στην Ελλάδα, οι συλλογικοί αποκλεισμοί από όλο το φάσμα των κοινωνικών δικαιωμάτων (εκπαίδευση, κοινωνική ασφάλιση, δημόσιο σύστημα υγείας), η καταπάτηση γενικότερα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εναντίον τους (συμπεριφορές διάκρισης, “ειδική” μεταχείριση από τις Αστυνομικές Αρχές και τον ντόπιο πληθυσμό), καθώς και τα αίτια-παράγοντες που τους ωθούν στην εγκληματικότητα (εγκληματογόνοι παράγοντες) δεν αναφέρονται σχεδόν ποτέ.

Με αυτόν τον τρόπο ενισχύεται στη συλλογική συνείδηση η εικόνα-

αναπαράσταση της εγκληματικότητας των μεταναστών σε σημείο ώστε η διαφορετική εθνική καταγωγή των ομάδων αυτών να δικαιολογεί αυτόματα το πέρασμα στην εγκληματική πράξη. Το κλίμα ανασφάλειας που πηγάζει από τις αναπαραστάσεις του πληθυσμού αναφορικά με την εγκληματικότητα των εθνοτικών ομάδων λαμβάνει βαθμιαία τη μορφή ενός συλλογικού πανικού ιδιαίτερα στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας τα οποία συγκεντρώνουν μεγάλο αριθμό μεταναστών. Ο φόβος ενδεχόμενης θυματοποίησης που διακατέχει τον ελληνικό πληθυσμό ενισχύεται καθημερινά από τα δημοσιεύματα του Τύπου που συντηρούν και αναπαράγουν το στερεότυπο του μετανάστη-εγκληματία με αποτέλεσμα την υιοθέτηση ρατσιστικών στάσεων και συμπεριφορών απέναντι στους μετανάστες.

Στη συνέχεια, εξετάζοντας την αρθρογραφία του προοδευτικού Τύπου παρατηρούμε ότι σε γενικές γραμμές τόσο η Ελευθεροτυπία όσο και τα Νέα κατασκευάζουν και συντηρούν ένα κλίμα ανασφάλειας με πιο προσεκτικό όμως τρόπο, καθώς το φαινόμενο της έξαρσης της εγκληματικότητας δεν αποδίδεται ρητά στη δράση των οικονομικών μεταναστών. Εντούτοις, η προβολή της καθημερινής ειδησεογραφίας και κυρίως του αστυνομικού δελτίου (εγκλήματα αλλοδαπών) συμβάλλει στη συμβολική σύνδεση των εννοιών μετανάστευση-εγκληματικότητα και μετανάστη-εγκληματία.

Η διαφορετική εθνική καταγωγή των οικονομικών μεταναστών αποτελεί και στα πλαίσια του προοδευτικού Τύπου στοιχείο ικανό για να δικαιολογήσει τη διάπραξη συγκεκριμένων εγκλημάτων. Η κοινωνική κατασκευή ενός εγκληματικού στερεοτύπου των οικονομικών μεταναστών και ο επακόλουθος φόβος του εγκλήματος συμβάλλουν στη θέσπιση μιας καθαρά κατασταλτικής και αντιμεταναστευτικής νομοθεσίας προκειμένου να αποκατασταθεί το αίσθημα της μειωμένης δημόσιας ασφάλειας.

Ενδεικτικό είναι το άρθρο του δημοσιογράφου Χατζίδη Κ. που δημοσιεύτηκε στα Νέα με τίτλο «Δορυφορικό μπλόκο στα περάσματα των συνόρων» όπου παρουσιάζονται οι δηλώσεις του υπουργού Δημοσίας Τάξης κ.

Μιχάλη Χρυσοχοϊδή, αναφορικά με τα νέα μέτρα αντιμετώπισης του προβλήματος της παράνομης εισόδου μεταναστών στην Ελλάδα, ο οποίος αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «Η Ελληνική Αστυνομία προχωράει τώρα στη "στεγανοποίηση" των βορείων συνόρων της χώρας με τη δορυφορική φωτογράφιση όλης της μεθορίου, προκειμένου να χαρτογραφηθούν τα μυστικά περάσματα που χρησιμοποιούν οι λαθρομετανάστες κατά την είσοδο τους στην Ελλάδα», ενώ παράλληλα επισημαίνει ότι «Το υπουργείο Δημόσιας Τάξης έχει καταγράψει τις νέες βάσεις, στις οποίες θα αναπτυχθούν μέσα στο καλοκαίρι οι 1500 νέοι συνοριοφύλακες...» με στόχο την αποτελεσματική θωράκιση των συνόρων της χώρας. Επιπλέον, αναφορικά με τις επιχειρήσεις "σκούπα" που διενεργεί η κυβέρνηση με στόχο την επαναπροώθηση των παράνομων μεταναστών, ο κ. Χρυσοχοϊδης υποστηρίζει με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται ο έλεγχος της νομιμότητας των τελευταίων αφού «καμία δημοκρατική χώρα δεν αντέχει να "φιλοξενεί" στο έδαφος της χιλιάδες αγνώστους ανθρώπους δίχως χαρτιά» (Τα Νέα, 12/7/1999).

Ακολούθως στο άρθρο του δημοσιογράφου Σώκου Π. που δημοσιεύτηκε στην Ελευθεροτυπία με τίτλο «Σημίτης: Συνυπεύθυνοι οι πολίτες» αναφέρονται οι δηλώσεις του πρωθυπουργού της χώρας Κώστα Σημίτη αναφορικά με το ζήτημα της εγκληματικότητας των μεταναστών ο οποίος επισημαίνει ότι «Η κυβέρνηση σκληραίνει ακόμη περισσότερο τη στάση της όσον αφορά τους οικονομικούς μετανάστες, που ζούν παράνομα στη χώρα». Σύμφωνα με τον πρωθυπουργό «η εγκληματικότητα συνδέεται με το κύμα των οικονομικών προσφύγων, είναι πηγή ανασφάλειας και αντιμετωπίζεται από τους πολίτες ως απειλή στην ελληνική κοινωνία», ενώ σε άλλο σημείο του άρθρου τονίζεται (από τον Κώστα Σημίτη) ότι «όποιος δεν σέβεται το νόμο και την τάξη στη χώρα, δεν έχει θέση στη χώρα, πρέπει να φύγει. Αυτή είναι η βασική προϋπόθεση για να παραμείνει η Ελλάδα, μια φιλόξενη, ελεύθερη χώρα, μια κοινωνία ανοιχτή και δημοκρατική». Αναφορικά με τα μέτρα αντιμετώπισης του φαινομένου της εγκληματικότητας, ο πρωθυπουργός

τονίζει ότι «θα συνεχισθούν τόσο η συστηματική επαναπροώθηση των παράνομων μεταναστών στις χώρες τους όσο και οι έλεγχοι της νομιμότητας των μεταναστών με τις επιχειρήσεις “σκούπα”, ενώ θα ενισχυθεί με ανθρώπινο δυναμικό και μέσα η Ελληνική Αστυνομία προκειμένου να επιτελέσει το έργο της αποφασιστικά και με τέτοιο τρόπο, ώστε να κατοχυρώνει την ασφάλεια των πολιτών» (Ελευθεροτυπία, 17/7/1999).

Συμπερασματικά, παρατηρούμε ότι και μέσα από την αρθρογραφία του προοδευτικού Τύπου (Ελευθεροτυπία, Νέα) συγκροτείται και αναπαράγεται το κυρίαρχο στερεότυπο του μετανάστη-εγκληματία, το οποίο συμβάλλει στη δημιουργία ενός κλίματος ανασφάλειας λόγω της αυξανόμενης εγκληματικότητας της οποία θεωρούνται ως υπαίτιοι. Εντούτοις, παρατηρούμε ότι στα δημοσιεύματα του προοδευτικού Τύπου (κυρίως στην Ελευθεροτυπία) επιχειρείται μέσα από τον πλουραλισμό στην πληροφόρηση μια ευνοϊκότερη αντιμετώπιση των οικονομικών μεταναστών, καθώς προβάλλεται η άποψη ότι η προσλαμβανόμενη ως υψηλή εμπλοκή των οικονομικών μεταναστών στη σοβαρή εγκληματικότητα οφείλεται κατά ένα σημαντικό βαθμό στη δυνατότητα των Μ.Μ.Ε. να κατασκευάζουν την πραγματικότητα.

Η αμφισβήτηση του κυρίαρχου στερεοτύπου του μετανάστη-εγκληματία στα πλαίσια του προοδευτικού Τύπου συνοδεύεται από συχνές αναφορές στην κοινωνική πραγματικότητα που βιώνουν οι οικονομικοί μετανάστες στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, στα πλαίσια μιας γραμμής “συμπάθειας” προς τους μετανάστες γίνονται συχνές αναφορές στα αίτια που τους ωθούν στη διάπραξη συγκεκριμένων εγκλημάτων (εγκληματογόνοι παράγοντες) καθώς και στην ξενοφοβική-ρατσιστική αντιμετώπιση τους από ένα τμήμα της ελληνικής κοινωνίας, ενώ ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην ανυπαρξία αποτελεσματικής μεταναστευτικής πολιτικής η οποία θα συνέβαλε στην ομαλή τους ένταξη.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Έχοντας ολοκληρώσει την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας που διεξάγαμε, μπορούμε με ασφάλεια να πούμε ότι το σύνολο των υποθέσεων που διατυπώσαμε, φαίνεται να επιβεβαιώνεται.

Συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι όσον αφορά στην κύρια υπόθεση μας, σύμφωνα με την οποία η προβολή, μέσα από την αρθρογραφία του αθηναϊκού Τύπου, μιας αρνητικής στερεοτυπικής εικόνας - αναπαράστασης του οικονομικού μετανάστη θα ενισχύσει τις αναπαραστάσεις ανασφάλειας ενός τμήματος του πληθυσμού ως προς το φόβο του εγκλήματος, αυτή επαληθεύεται ως ένα βαθμό από την πλειοψηφία των δημοσιευμάτων και των τριών εφημερίδων.

Πιο αναλυτικά, διαπιστώνουμε ότι ο αθηναϊκός Τύπος, προκειμένου να κατασκευάσει σπάνιες και εντυπωσιακές ειδήσεις, αφιερώνει σημαντικό χώρο στην παρουσίαση θεμάτων που αφορούν την παραβίαση των κοινωνικών κανόνων. Υπακούοντας λογική της θεματοποίησης των γεγονότων, δηλαδή της δημιουργίας και προβολής θεμάτων για τα οποία υπάρχει δημόσιο ενδιαφέρον, η καθημερινή ειδησεογραφία “εμπλουτίζεται”, σε σημαντικό βαθμό, με θέματα που αφορούν στην εξέλιξη του φαινομένου της εγκληματικότητας και στην εμπλοκή-συμμετοχή σε αυτή (εγκληματικότητα) των διαφόρων μειονοτικών ομάδων που διαβιούν στην Ελλάδα.

Η πληροφόρηση που διοχετεύεται από τη μεγάλη πλειοψηφία των δημοσιευμάτων αυτών όσον αφορά στην εγκληματικότητα των εθνοτικών ομάδων, βασίζεται σε γενικές γραμμές στην παρουσίαση του αστυνομικού δελτίου (περιστατικά εγκληματικότητας), και εστιάζεται στον τρόπο τέλεσης των εγκλημάτων, στην ανίχνευση τους και στην παραδειγματική καταδίκη των δραστών. Οι οικονομικοί μετανάστες οι οποίοι συνιστούν κοινωνική ομάδα με έντονη παρουσία, αντιπροσωπεύουν στα πλαίσια των υπό μελέτη

δημοσιευμάτων, τους συνήθεις ύποπτους και τους κύριους ηθικούς αυτουργούς της αύξησης της εγκληματικότητας, που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα. Η ροπή των οικονομικών μεταναστών προς την εγκληματική δραστηριότητα αποδίδεται στη διαφορετική τους εθνική καταγωγή και στα ιδιαίτερα ιδιοσυγκρασιακά τους χαρακτηριστικά, με αποτέλεσμα η παρουσία τους και μόνο να δικαιολογεί την εγκληματική συμπεριφορά.

Η δραματοποιημένη παρουσίαση της καθημερινής ειδησεογραφίας και κυρίως του αστυνομικού ρεπορτάζ, με την επιλεκτική προβολή εικόνων και την ταυτόχρονη σημασιοδότηση τους, συμβάλλει στη συγκρότηση και εξάπλωση ενός εγκληματικού στερεοτύπου των οικονομικών μεταναστών, και αφήνει ελεύθερο το πεδίο για την ανάπτυξη ξενοφοβικών και ρατσιστικών στάσεων και συμπεριφορών. Η ιστορικά λανθάνουσα ξενοφοβική προδιάθεση του ελληνικού πληθυσμού ενισχύεται από την κατασκευασμένη εικόνα του “απειλητικού” μετανάστη που προβάλλεται από τον αθηναϊκό Τύπο, και εξελίσσεται σε ένα γενικότερο συναίσθημα ανασφάλειας του πληθυσμού αναφορικά με τον κίνδυνο ενδεχόμενης θυματοποίησης του.

Στη συνέχεια, παρατηρούμε ότι και η δεύτερη υπόθεση μας επιβεβαιώνεται εν μέρει, καθώς όντως διαπιστώσαμε ορισμένες ποιοτικές διαφορές στον τρόπο με τον οποίο πραγματεύεται και προβάλλει το υπό έρευνα θέμα η κάθε εφημερίδα. Συγκεκριμένα, ενώ από την πλειοψηφία των δημοσιευμάτων προβάλλεται και διοχετεύεται μια αρνητική στερεοτυπική εικόνα-αναπαράσταση των οικονομικών μεταναστών, εντούτοις παρατηρούμε μια διαφοροποίηση στην αντιμετώπιση του θέματος, ανάλογα με το φάσμα των απόψεων που εκπροσωπεί η κάθε εφημερίδα.

Έτσι λοιπόν, στα πλαίσια του συντηρητικού Τύπου (Ελεύθερος Τύπος) πραγματοποιείται μια συμβολική σύνδεση της εγκληματικότητας με την είσοδο των οικονομικών μεταναστών, ενώ γενικότερα η ενασχόληση με το θέμα της συμμετοχής τους στην εγκληματικότητα περιορίζεται στην δραματοποιημένη

παρουσίαση ειδήσεων του αστυνομικού δελτίου, με αποτέλεσμα τη συγκρότηση του στερεοτύπου που αναφέραμε πρωτίτερα και κατ' επέκταση τη δαιμονοποίηση τους. Από την άλλη μεριά, στα πλαίσια του προοδευτικού Τύπου (Ελευθεροτυπία, Νέα) παρατηρούμε ότι ενώ κατασκευάζεται και αναπαράγεται το κυρίαρχο στερεότυπο του μετανάστη-εγκληματία, εντούτοις ο πλουραλισμός στην πληροφόρηση γύρω από το ζήτημα των οικονομικών μεταναστών εξασφαλίζει την διοχέτευση μιας περισσότερο ρεαλιστικής και αντικειμενικότερης εικόνας-αναπαράστασης τους.

Τέλος, και η επόμενη υπόθεση μας, δηλαδή η τάση διαφοροποίησης των εφημερίδων ανάλογα με το επικοινωνιακό σύστημα που χρησιμοποιούν, παρατηρούμε ότι έως ένα βαθμό επιβεβαιώνεται. Συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι στα πλαίσια του συντηρητικού Τύπου (Ελεύθερος Τύπος) τα περισσότερα δημοσιεύματα επιχειρούν να κατευθύνουν τον αναγνώστη στη διαμόρφωση ή στην υιοθέτηση συγκεκριμένων αντιλήψεων και στάσεων αναφορικά με το θέμα των οικονομικών μεταναστών, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις, διαπιστώνουμε και τη διενέργεια προπαγάνδας, καθώς τα στοιχεία που διοχετεύονται για τους τελευταίους αποσκοπούν στην προσαρμογή των κοινωνικών αναπαραστάσεων και της συμπεριφοράς του αναγνωστικού κοινού εναντίον τους.

Από την άλλη μεριά, στα πλαίσια του προοδευτικού Τύπου (Ελευθεροτυπία, Νέα), παρατηρούμε ότι βασικό μέλημα της αρθρογραφίας είναι η διάδοση - διάχυση απόψεων, αντιλήψεων και γενικότερα πληροφοριών σε ένα ευρύ κοινό αναφορικά με το θέμα των οικονομικών μεταναστών (προβάλλονται σχεδόν εξίσου θετικά και αρνητικά στοιχεία) με στόχο την παραγωγή γνώσεως γύρω από αυτό το κοινωνικό αντικείμενο.

Στο σημείο αυτό πρέπει να ισχυριστούμε ότι, όπως κάθε επιστημονικό πόνημα, έτσι και η παρούσα εργασία-μελέτη έχει τα όρια και τα περιθώρια της. Όπως ίσως έχει καταστεί σαφές στον αναγνώστη, δε μπορούμε να θεωρήσουμε ότι προβήκαμε σε μια εξαντλητική αποδελτίωση των

δημοσιευμάτων που μελετήσαμε. Το δείγμα μας ήταν ιδιαίτερα μικρό και σκόπιμα επιλέξαμε τρεις μόνο εφημερίδες και όχι ένα μεγαλύτερο εύρος εφημερίδων του αθηναϊκού ημερήσιου Τύπου. Θέλουμε να πιστεύουμε ότι αν στο δείγμα μας υπήρχαν άρθρα που δημοσιεύονταν σε περισσότερο “ακραίες” και ενταγμένες εφημερίδες (λ.χ. Ο Ριζοσπάστης, Ακρόπολις, Έθνος κοκ), τότε θα παρατηρούσαμε μια πιο έκδηλη ρατσιστική ή αντιρατσιστική οργάνωση και προβολή της εικόνας του οικονομικού μετανάστη. Ο κύριος λόγος βέβαια που μας υπαγόρευσε να προβούμε σε μια τέτοιου είδους επιλογή ήταν η οικονομία του χρόνου.

Από την άλλη μεριά, οι τεχνικές και οι μέθοδοι που εφαρμόσαμε για να αναλύσουμε τα δεδομένα που συλλέξαμε, ήταν κι αυτές με τη σειρά τους περιορισμένες. Σίγουρα παραδεχόμαστε ότι μια ολοκληρωμένη έρευνα του υπό μελέτη θέματος θα περιελάμβανε ορισμένες προ-ερευνητικές συνεντεύξεις με συγκεκριμένα δείγματα του πληθυσμού, προκειμένου να αποκρυσταλλώσει με περισσότερη σαφήνεια την εικόνα-αναπαράσταση που δομείται γύρω από τους οικονομικούς μετανάστες.

Σκόπιμα όμως επιμένουμε στην ποιοτική έρευνα και δεν προτείνουμε μια περαιτέρω ανάλυση, διότι στην περίπτωση αυτή δεν θ’ αναπαράγαμε παρά μια ακόμη έρευνα στάσεων. Κι ενώ μια τέτοια έρευνα είναι χρήσιμη για την απλή περιγραφή και μόνο των στάσεων του πληθυσμού, από την άλλη δεν καταφέρνει να ξεπεράσει το βασικότερο μειονέκτημα της, την ασυνέπεια δηλαδή που υπάρχει μεταξύ στάσεων και συμπεριφοράς.

Τέλος, η αναζήτηση της συγκεκριμένης περιόδου συλλογής των άρθρων καθορίστηκε κι αυτή με τη σειρά της μέσα στα πλαίσια των επιλογών και των θεωρητικών μας καταβολών. Ενώ από τη μια δε συνέβησαν αξιοσημείωτα περιστατικά, πέρα από αυτά που περιγράψαμε μέσα από τα άρθρα, από την άλλη η συζήτηση γύρω από το ζήτημα των οικονομικών μεταναστών συνεχίζεται με αμείωτο ενδιαφέρον έως σήμερα, καθώς ο φόβος του εγκλήματος (Φόβος ο οποίος καλλιεργήθηκε και ωρίμασε από τις αρχές της

δεκαετίας του '90) που προκαλούν οι τελευταίοι, γίνεται όλο και περισσότερο αισθητός τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΑΡΘΡΩΝ

1. Ελευθεροτυπία:

-Μάτση Α. – Δέδε Μ., «Παράταση για τις κάρτες αλλοδαπών», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α11, 24-3-1999.

✓ -Φωτόπουλος Ν., «ΕΛ.ΑΣ.: Τα ρίχνει τώρα και στους ομήρους», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α58, 3-6-1999. *OK*

-Α.Κ.Μ., «Πούλησαν το παιδί τους και μετά εκβίαζαν για αύξηση της τιμής», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α58, 3-6-1999.

-Μακροδημόπουλος Δ., «Οι Αλβανοί στην Ελλάδα», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α59, 3-6-1999.

-Κάνης Ν., «Τον εκτέλεσαν και μετά λήστεψαν», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), σελ.Α58, 24-6-1999.

-Μαρνέλλου Γ., «Πράσινες κάρτες και πράσινα άλογα», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ.), σελ.Α4, 3-7-1999.

-Κυριακόπουλος Κ., «Σκούπισαν και τουρίστες», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α15, 7-7-1999.

-Χριστοδουλίδου Α., «Όποιος πρόλαβε την πράσινη κάρτα είδε», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α18, 8-7-1999.

-Δίκτυο Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών, «Ο ρατσισμός γεννάει το φόβο-η αλληλεγγύη την ελπίδα», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α18 και Α47, 8-7-1999.

-Αλφιέρη Σ. (Βουλευτής του ΣΥΝ), «Επίσημες πολιτικές της κυβέρνησης ο ρατσισμός και η ξενοφοβία», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α47, 8-7-1999.

-Σώκου Π., «Σημίτης: Συνυπεύθυνοι οι πολίτες», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α4, 17-7-1999.

-Παπαναστασούλης Β., «Ήταν άτομο ψυχοπαθητικό όχι κακοποιός», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α17, 17-7-1999.

-Κάνης Ν., «Το έκανα για την Ελλάδα, λέει ο Έλληνας απαγωγέας», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α17, 17-7-1999.

-Γιαννακόπουλος Α., «Ο φαντάρος: Του πιάσαμε τα χέρια», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α18, 17-7-1999.

Γαλανόπουλος Α., «Κίνδυνος για την κοινωνία το κυνήγι μαγισσών», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α18, 17-7-1999.

-Δίκτυο Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών, «Γιατί εγκληματούν-γιατί εγκληματούμε;», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α47, 17-7-1999.

-Χατζηαντωνίου Ν., «Από την απελπισία στην εκμετάλλευση...», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α7, 30-7-1999.

-Καρέλιας Γ., «Οι μετανάστες στη ζωή μας: Πώς και γιατί», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α9, 30-7-1999.

-Φωτοπούλου Β., «Αδίστακτος ο εγκληματίας του 21ου αιώνα», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α6-7, 23-8-1999.

-Δημόπουλος Π.(Εισ.Α.Π.), «Ελλάδα και Χονγκ Κονγκ πρώτες σε τοκογλυφία», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α15, 26-10-1999.

-Μπίκατζικ Χ., «4 παραρτήματα της κόκκινης μαφίας», Στο: ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α106-107, 7-11-1999.

-Κυριακόπουλος Κ. – Μώρου Α., «Φαρ Ουέστ στη Μάνδρα», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α47, 29-5-2000.

-Φωτόπουλος Ν., «Άφαντοι οι πιστολέρο», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α62, 30-5-2000.

-Κούταβας Σ., «Διάβημα στα Τίρανα για το φόνο του φρουρού», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, (εφημ), σελ.Α5, 29-6-2000.

2. Τα Νέα:

-Δημοσιογράφος, «Επικίνδυνες συμμορίες αλλοδαπών», Στο: ΤΑ ΝΕΑ, (εφημ), σελ.Α17, 22-6-1999.

-Χατζίδης Κ., «Δορυφορικό "μπλόκο" στα περάσματα των συνόρων», Στο: ΤΑ ΝΕΑ, (εφημ), σελ.Α8-9, 12-7-1999.

-Γραφείο Βορείου Ελλάδας, «Ψάχνουν κύκλωμα συνεργών πίσω από τον 23χρονο απαγωγέα», Στο: ΤΑ ΝΕΑ, (εφημ), σελ.Α24-25, 17/18-7-1999.

-Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, «Μικρές αλλαγές στον χάρτη της εγκληματικότητας», Στο: ΤΑ ΝΕΑ, (εφημ), σελ.Α20, 23-7-1999.

-Τζάθας Δ., «Κράτησε αποστάσεις ο Πάγκαλος», Στο: ΤΑ ΝΕΑ, (εφημ), σελ.Α20, 23-7-1999.

-Γραφείο Βορείου Ελλάδας, «Δεν είχε σχέση με "κύκλωμα" ο Αλβανός, δείχνουν τα πρώτα στοιχεία», Στο: ΤΑ ΝΕΑ, (εφημ), σελ.Α21, 23-7-1999.

-Χατζίδης Κ., «Μίλησε το κινητό και ο μικρός αδελφός», Στο: ΤΑ ΝΕΑ, (εφημ), σελ.Α11, 30-7-1999.

-Νεσφυγέ Λ., «Σε πτώση η εγκληματικότητα», Στο: ΤΑ ΝΕΑ, (εφημ), σελ.Α23, 29-9-1999.

-Κουλουριάνος Δ., «Αποτάξω τον Σατανά - Απεταξάμην», Στο: ΤΑ ΝΕΑ, (εφημ), σελ.Α6, 6/7-5-2000.

-Νεσφυγέ Λ., «Άφαντοι οι επικίνδυνοι κακοποιοί με τα Καλάσνικοφ», Στο: ΤΑ ΝΕΑ, (εφημ), σελ.Α17, 29-6-2000.

-Μανωλάς Χ., «Απόβαση στο Γύθειο 222 λαθρομεταναστών», Στο: ΤΑ ΝΕΑ, (εφημ), σελ.Α15, 17-7-2000.

3.Ελεύθερος Τύπος:

-Καρσιώτης Π., «Οργανωμένο έγκλημα. Η απόλυτη απειλή! », Στο: ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, (εφημ), σελ.Α78, 25-4-1999.

✓ -Καρσιώτης Π., «Η διαβολική ερωμένη κι ο πληρωμένος φονιάς», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, (εφημ), σελ.Α26-27, 19-6-1999.

-Πασαλάρης Χ., «Κάλλιο με ένα όπλο στο χέρι παρά με το σώβρακο λερωμένο», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, (εφημ), σελ.Α3, 2-7-1999.

-Καρσιώτης Π., «ΕΛ.ΑΣ. Η ανατομία μιας μεταμόρφωσης», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, (εφημ), σελ.Α25, 17-7-1999.

-Τσαλδάρης Μ., «Βαποράκια υπό... καναδική σημαία», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, (εφημ), σελ.Α30, 26-10-1999.

-Κατράκης Ν., «Η συνεργασία Ελλήνων και ξένων κακοποιών "φουντώνει" το οργανωμένο έγκλημα», Στο: ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, (εφημ), σελ.Α21, 26-10-1999.

-Καργάκος Σ., «Νύχτα αίματος», Στο: ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, (εφημ), σελ.Α70, 31-10-1999.

-Κατράκης Ν., «Στοιχεία - φωτιά για την εγκληματικότητα», Στο: ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, (εφημ), σελ.Α71, 31-10-1999. }

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξιάδης Σ. (1991), Ο φόβος του εγκλήματος. Κατάσθρωση ενός ερευνητικού προγράμματος, στο: Αφιέρωμα Η. Δασκαλάκη, Αθήνα: Σάκκουλας.
- Βρύζας Κ. (1986), Ο εντυπωσιασμός στα Μ.Μ.Ε., Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 61: 97-123.
- Γεώργας Δ. (1995), Κοινωνική Ψυχολογία. Στάσεις, Αντίληψη του προσώπου, Στερεότυπα, Επιθετικότητα, Δυαδικές σχέσεις και επικοινωνία τ. Α', Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- De Fleur M. (1970), Theories of Mass Communication, New York.
- Ζαραφωνίτου Χ. (1995), Εμπειρική Εγκληματολογία, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Fishman G. (1981), Crime Waves as Ideology, στο Cohen S., J. Young(επιμ.): 98-117.
- Καρύδης Β. (1996), Η Εγκληματικότητα των Μεταναστών στην Ελλάδα. Ζητήματα Θεωρίας και αντεγκληματικής Πολιτικής, Αθήνα: Παπαζήση.
- Κοίλιαρη Α. (1997), Ξένος στην Ελλάδα. Μετανάστες, Γλώσσα, και Κοινωνική Ενταξη, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Κυριαζή Ν. (1998), Η κοινωνιολογική έρευνα, Αθήνα: Ελληνικές Επιστημονικές Εκδόσεις.
- Κωνσταντινίδου Χ. (1999), Κοινωνικές Αναπαραστάσεις του Εγκλήματος. Η εγκληματικότητα των αλβανών μεταναστών στον Αθηναϊκό Τύπο, στο: Κουκουτσάκη Α. (Εισαγωγή-Επιμέλεια), Εικόνες Εγκλήματος, Αθήνα: Πλέθρον, σελ.103-141.
- Λαμπροπούλου Ε. (1999), Η Κατασκευή της Κοινωνικής Πραγματικότητας και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Η περίπτωση της Βίας και της Εγκληματικότητας, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Lippmann W. (1922), Public Opinion (Μεταφ. Κοινή Γνώμη, 1988), Αθήνα: Κάλβος.

- Μαντόγλου Α. (1995), Εισαγωγή, στο: Παπαστάμου Σ., Μαντόγλου Α. (Επιμέλεια), Κοινωνικές Αναπαραστάσεις, Αθήνα: Οδυσσέας. ✓
- Παπαστάμου Σ. (1989), Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας, Αθήνα: Οδυσσέας.
- Πετρινιώτη Ξ. (1993), Η μετανάστευση προς την Ελλάδα, Αθήνα: Οδυσσέας.
- Schneider J. (1989), Το έγκλημα στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας, 4: 88-118.
- Tajfel H., Forgas J. (1981), Κοινωνική κατηγοριοποίηση: γνώσεις, αξίες και ομάδες, στο: Παπαστάμου Σ. (Εισαγωγή, Επιμέλεια), Διομαδικές Σχέσεις, Αθήνα: Οδυσσέας.
- Τριανταφυλλίδου Α. (1998), Οι "άλλοι" ανάμεσα μας. Ελληνική εθνική ταυτότητα και στάσεις προς τους μετανάστες, στο: Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα σ.488-498. ✓

